

JONGEREN EN KERKVERLATING

Een onderzoek naar kerkverlating onder jongeren uit kerken van evangelische en pinkster signatuur

LEVI OUSSOREN

JULI 2012

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL WINDESHEIM

Jongeren en kerkverlating

Een onderzoek naar kerkverlating onder jongeren uit kerken van evangelische en pinkster signatuur

Afstudeeronderzoek voor de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk
Christelijke Hogeschool Windesheim

Amsterdam
Juli 2012

Student	Levi Oussoren
Begeleider	Eduard Groen
Opdrachtgever	Lambert Dekkers

1. Inhoudsopgave

1. Inhoudsopgave	3
2. Voorwoord	5
3. Inleiding en methodologische verantwoording	6
3.1. De zoektocht van gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar.....	6
3.2. ... die kerken van evangelische en/of pinkster signatuur hebben verlaten	6
3.3. Kwalitatief onderzoek	6
3.4. Data verzameling	7
3.5. Topiclijst	7
3.6. Data verwerking.....	7
3.7. Gegevens.....	8
4. Vormen en liturgieën	10
4.1. Geen relevante vormen en liturgie voor rationele personen	10
4.2. Vormen en liturgieën missen de doordenking.....	10
4.3. Prikkel en semi-professionaliteit; catchy preken, pseudopsychologie en geestelijke sausjes.....	11
4.4. Saai en niet meer leuk.....	12
4.5. Conclusie	13
5. Geloof, beleving en vragen	14
5.1. Geloofsvragen.....	14
5.2. Twijfel.....	14
5.3. Beleving van spiritualiteit	15
5.4. Simplisme, vergeestelijken en 'hyperspiritualiteit'	16
5.5. Conclusie	16
6. Gemeenschap en vriendschappen	17
6.1. Gemeenschap hebben met God wordt losgekoppeld van naar de kerk gaan	17
6.2. De grootte van een kerk.....	17
6.3. Kliëkvorming	18
6.4. Niet consumeren maar bijdragen	18
6.5. Kleine gemeenschappen.....	18
6.6. Conclusie	19
7. Authenticiteit	20
7.1. Echtheid.....	20
7.2. Ruimte voor het 'nog niet'	20
7.3. 'Status Quo'	20
7.4. Conclusie	21
8. Leiderschap in kerken	22
8.1. Structuur van leiderschap.....	22
8.2. Macht, manipulatie en controle	23
8.3. Openheid en zwakte.....	24
8.4. Conclusie	25

9. Afsluitende conclusies	26
10. Vergelijking met literatuur.....	28
10.1. Handboek Jongeren en religie	28
10.2. Ooit evangelisch.....	32
11. Samenvatting	35
12. Aanbevelingen aan leiders.....	36
12.1. In gesprek gaan.....	36
12.2. Jongeren prikkelen en zelf laten nadenken, leer ze zelf keuzes te maken en daar verantwoordelijkheid voor te dragen.....	36
12.3. Zorg voor goede inhoud en diepgang.....	37
12.4. Bouw aan oprechte relaties met jongeren en durf kwetsbaar en jezelf te zijn	37
13. Reflectie	39
14. Literatuurlijst.....	41
15. Bijlagen.....	42
15.1. Topiclijst	42

2. Voorwoord

Voor u ligt een verslag welke het resultaat is van een afstudeeronderzoek naar kerkverlating onder jongeren tussen de 20 en 30 uit de evangelische en pinksterbeweging. Dit onderzoek is tot stand gekomen vanuit interesse door ondergetekende. Eind 2009 las ik het onderzoek Ooit evangelisch van Otto de Bruijne, Peter Pit en Karin Timmerman over kerkverlating vanuit de evangelische beweging. Allereerst wil ik hen bedanken voor dit gepubliceerde werk dat een nieuw en onderbouwd licht werpt op het fenomeen kerkverlating vanuit de evangelische beweging. Na het lezen van dit onderzoek was ik benieuwd of dezelfde redenen die voor kerkverlaters van alle leeftijden gelden, ook gelden voor de leeftijdsgroep 20 tot 30 jarigen.

Lambert Dekkers (voorzitter van jongerenorganisatie Soul Survivor Nederland) had de beweging van jongeren die de kerk verlaten ook gezien. Hij wilde graag weten waar de knelpunten in de kerk lagen met betrekking tot deze doelgroep, met als uiteindelijk doel de evangelische en pinksterbeweging met deze kennis van dienst te kunnen zijn. Ik wil Lambert bedanken voor de ruimte, input en wijsheid die hij mij heeft gegeven om dit onderzoek mogelijk te maken.

Dit afstudeeronderzoek is een onderdeel van het afstuderen van de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Windesheim te Amsterdam. Vanuit de Christelijke Hogeschool ben ik begeleid door Eduard Groen. Hem wil ik bedanken voor zijn grondige en zinvolle bijdrage en de begeleiding vanaf het begin van de eerste opzet tot de laatste conceptversie.

Het afstudeeronderzoek begon in februari 2011 en is in juli 2012 geëindigd. Ik hoop dat u als lezer dit verslag zult waarderen en ik wens van harte dat dit een positieve bijdrage mag leveren aan het begrip voor jongeren binnen en buiten kerken van evangelische en pinkster signatuur.

Met hartelijke groet,

Levi Oussoren

3. Inleiding en methodologische verantwoording

De onderzoeksvraag van dit onderzoek luid: 'De zoektocht van gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar, die kerken van met evangelische en/of pinkster signatuur hebben verlaten en de motivatie van deze jongeren om deze kerken te verlaten.' Dit is een onderwerp waar op Nederlands taalgebied nog maar weinig onderzoek naar is gedaan. Middels dit onderzoek is getracht een beeld te schetsen van jongeren die de kerk verlaten hebben en hun motivatie daarvoor. Allereerst een verantwoording van mijn onderzoeksonderwerp en de methode die is gekozen om dit te onderzoeken.

Kerkverlating is een onderwerp waar vooral interesse in is in de traditionelere kerken. Echter de vraag rijst in hoeverre kerkverlating ook plaatsvindt in kerken van evangelische en/of pinkster signatuur. Wanneer we om ons heen kijken kunnen we onmogelijk tot de conclusie komen dat dit daar niet het geval zou zijn. Een eerste onderzoek over dit onderwerp op het Nederlandse taalgebied is gedaan door Otto de Bruijne, Peter Pit en Karin Timmerman. Hun bevindingen zijn beschreven in hun boek *Ooit evangelisch, de achterdeur van evangelische gemeenten*.¹

3.1. De zoektocht van gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar

De eerste en tweede afbakening in mijn onderzoeksonderwerp, *de zoektocht van gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar*, zijn het resultaat van meerdere factoren. Aan de ene kant zie ik om mij heen dat jongeren en jongvolwassenen op zoek zijn naar wat geloven inhoudt en wat het betekent om deel te zijn van een kerk en/of gemeenschap. Aan de andere kant zie ik dat er weinig onderzoek is gedaan naar hoe deze doelgroep denkt over de kerk.

3.2. ... die kerken van evangelische en/of pinkster signatuur hebben verlaten

Over kerkverlating is al het één en ander geschreven, maar over kerkverlating uit evangelische en/of pinkster kerken is bijzonder weinig bekend en is weinig tot geen onderzoek naar gedaan. Er lijkt weinig aandacht te zijn voor deze groep en voor hun motivatie om dit soort kerken te verlaten. Wat zijn de redenen dat ze afhaken? Hoe heeft deze doelgroep de kerk ervaren en wat is hun perspectief op wat kerk inhoudt, waar zijn deze jongeren naar op zoek?

Het zou interessant zijn om deze doelgroep te onderzoeken met als enige verandering in de afbakening "gelovige jongeren" naar "niet meer gelovige jongeren". Wellicht zouden daar andere resultaten uit komen. Mede vanwege bovenstaande redenen en het feit dat voor dit onderzoek maar een beperkte tijd stond, heb ik mij moeten beperken naar de afbakening van gelovige jongeren.

3.3. Kwalitatief onderzoek

Om de onderzoeksvraag waarom gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar kerken van evangelische en/of pinkster signatuur verlaten te beantwoorden, is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Ik ben geïnteresseerd naar de motivaties van deze doelgroep waarom ze de kerk hebben verlaten. Hierin ben ik op zoek naar hun ideeën over, ervaringen met en reflecties van de doelgroep over de kerk en wil ik de centrale tendentie van de opvattingen en meningen van deze doelgroep ontdekken. Door het doen van kwalitatief onderzoek middels diepte-interviews is dit mogelijk. Door het doen van kwalitatieve interviews heb ik getracht een beeld te schetsen van een dwarsdoorsnede van de

¹ Otto de Bruijne, Peter Pit en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch, de achterdeur van evangelische gemeenten* (Kampen: Kok, 2009).

gemiddelde jongvolwassene die de kerk verlaat. Om dit beeld volledige validiteit te geven zou er naast dit kwalitatieve onderzoek ook een kwantitatief onderzoek moeten zijn. Volledige betrouwbaarheid van dit onderzoek is niet het geval. Om op basis van negen interviews een conclusie te trekken die betrouwbaar is voor de hele doelgroep, is niet haalbaar. Wel ben ik van mening dat deze negen mensen wel degelijk een indicatie geven van het gedachtegoed wat er heerst.

3.4. Data verzameling

Potentiële personen om te interviewen zijn geworven middels sociale media en mijn persoonlijk netwerk. Ik heb mensen benaderd met de vraag of zij personen kenden die pasten binnen de afbakening van de onderzoeksvraag. Hierop heb ik verschillende reacties gekregen. Daarin heb ik gefilterd op mensen die ik wel persoonlijk ken en personen die ik niet persoonlijk ken. De laatste groep heb ik vervolgens een bericht gestuurd met de vraag of ik ze zou mogen interviewen. Daar zijn negen positieve reacties uit voort gekomen. Deze negen personen zijn vervolgens geïnterviewd middels een diepte-interview. Door het kiezen voor de vorm van diepte-interviews, is de mogelijkheid gecreëerd om dieper in te gaan op achterliggende gedachten en ervaringen. Dit was niet mogelijk geweest wanneer er was gekozen voor het afnemen van een (online) enquête. De interviews zijn afgenomen op verschillende locaties, zoals een kantoor, een huiskamer, een rustig café of terras. Door het stellen van open vragen is getracht ruimte te geven aan de personen om vooral te vertellen over hun versie op de gebeurtenissen, te reflecteren op hun ervaringen en hun huidige ideeën.

3.5. Topiclijst

De interviews zijn voorbereid met het opzetten van een zogenaamde topiclijst, een lijst met onderwerpen die wellicht van toepassing zouden kunnen zijn op de personen die geïnterviewd gingen worden. De topics zijn op een willekeurige volgorde voorbij gekomen tijdens de gesprekken, dit naar gelang de lijn van het verhaal van wat de persoon in kwestie vertelde. De topiclijst is bijgevoegd als bijlage 1. De topiclijst is tot stand gekomen door gesprekken met mijn stage- en praktijkbegeleider; een interview wat ik heb afgenomen met Otto de Bruijne, als voorbereiding op dit onderzoek en door de bestudering van literatuur. De literatuur die ik hiervoor heb gebruikt is *Ooit Evangelisch*², *Handboek Jongeren en Religie*³, *Re:Visie*⁴ en boeken zoals *Unchristian*⁵ en *They Like Jesus but Not the Church*⁶ welke ik vanuit persoonlijke interesse heb gelezen.

3.6. Data verwerking

De interviews welke gemiddeld vijftig minuten hebben geduurd heb ik opgenomen met een geluidsdrager. Hiervoor heb ik vooraf toestemming gekregen van de geïnterviewde en heb ik daarna woord voor woord uitgewerkt. Na het uittypen ben ik gaan kijken welke onderwerpen vaker naar

² Otto de Bruijne, Peter Pit en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch, de achterdeur van evangelische gemeenten* (Kampen: Kok, 2009).

³ Monique van Dijk-Groeneboer (red.), *Handboek Jongeren en religie, Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland* (Almere: Parthenon, 2010).

⁴ Sabine van der Heijden, *Re:Visie, het geheim van succesvol missionair jeugdwerk vanuit de kerk* (Kampen: Kok, 2007).

⁵ David Kinnaman, *Unchristian, what a new generation really thinks about Christianity ...and why it matters* (Grand Rapids: Baker Books, 2007).

⁶ Dan Kimball, *They Like Jesus but Not the Church, insights from emerging generations* (Grand Rapids: Zondervan, 2007).

voren kwamen. Per onderwerp heb ik deze een kleur gegeven. Door in elk uitgewerkt interview dezelfde kleur voor een bepaald onderwerp te gebruiken ontstaat er een duidelijk beeld van de verschillende onderwerpen in een interview. Ik heb wat er door de verschillende personen gezegd werd over eenzelfde onderwerp bij elkaar gevoegd. Hierdoor werd het mogelijk om lijnen te ontdekken in wat verschillende personen onafhankelijk van elkaar vertelden. Deze lijnen zijn in de hoofdstukken vier tot en met acht uitgewerkt en van commentaar voorzien. Verschillende directe uitspraken van kerkverlaters zijn gebruikt om mijn commentaar van illustraties te voorzien.

3.7. Gegevens

De negen personen die ik heb geïnterviewd variëren in leeftijd van 23 tot 28 jaar. De gemiddelde leeftijd is 26. Van deze personen hebben twee een universitaire opleiding (WO), vier een opleiding Hoger Beroepsonderwijs (HBO), twee een opleiding Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) en één persoon heeft als hoogst genoten opleiding VWO. Van deze negen personen hebben vier personen een bijbelschool gevolgd en twee personen een Discipelschap Training School (DTS). Acht personen zijn opgegroeid binnen de evangelische en pinksterbeweging en de negende is in de tienerjaren tot geloof gekomen in een evangelische kerk. Deze personen hebben taken gehad die uiteenlopen van eindverantwoordelijke voor het dramateam, zangleiding, verantwoordelijke voor het jeugdwerk en andere ondersteunende functies.

Voor verschillende kerkverlaters zijn er verschillende redenen geweest om de kerk uiteindelijk te verlaten. In de volgende hoofdstukken zullen oorzaken naar voren komen die door de kerkverlaters werden genoemd in hun motivatie om kerken van evangelische en/of pinkster signatuur te verlaten.

4. Vormen en liturgieën

Een van de redenen die eigenlijk alle jongeren noemen met betrekking tot hun besluit om de kerk te verlaten heeft te maken met de vormen die gebruikt worden en de liturgie van de zondagsdienst. Waar de Opwekkingsbundel, een laagdrempelige preek, de vrijheid en opgewektheid voor de geïnterviewden die vanuit een traditionele achtergrond een evangelische gemeente binnen kwamen juist aantrekkelijk waren, blijkt dit op lange termijn voor de meesten toch niet tot voldoening te leiden. Daniel zegt het volgende:

"Het voegt voor mij heel weinig toe. Waarom zou ik op zondag met een grote groep mensen bij elkaar gaan zitten, zweverige liedjes zingen die ik niet leuk vind, luisteren naar een warrig verhaal waar meestal niet heel veel inhoud in zit en dan vervolgens vieze koffie drinken?"

Dit lijkt wat kort door de bocht maar vat in het kort wel samen wat voor de meeste jongeren in ieder geval een deel van de redenen is om niet meer naar een gemeente te gaan.

4.1. Geen relevante vormen en liturgie voor rationele personen

De meeste evangelische en pinkster gemeenten kennen een standaard liturgie bestaande uit het zingen van een aantal liederen uit doorgaans de Opwekkingsbundel, vrije aanbidding, een laagdrempelige preek waarna wordt afgesloten met een lied. De meeste jonge kerkverlaters die ik heb gesproken zijn hoger opgeleid en hebben de tendens na te denken over het waarom van bepaalde gebruikelijke vormen. Dit leidt tot kritische personen. Of dit een positieve of negatieve uitwerking heeft, wordt mede bepaald door hoe hier door leiders van de betreffende gemeente mee om wordt gegaan. Deze personen zijn mondig en hebben nagedacht over wat ze van iets vinden en waarom. Ze hebben behoefte aan een liturgie die hen ook rationeel uitdaagt. De huidige liturgie in de gemiddelde evangelische gemeente geeft weinig ruimte voor dit soort personen.

4.2. Vormen en liturgieën missen de doordenking

Waar zes liederen uit de Opwekkingsbundel, een laagdrempelige preek waarin veel ruimte wordt genomen voor interpretatie van de Bijbel, zo nu en dan een dramastuk, een afsluitend lied en een kop koffie voor de meeste personen goed genoeg is, denken de jongeren die ik geïnterviewd heb verder na over hoe ze vorm kunnen geven aan hun geloof. De hierboven genoemde vormen sluiten weinig tot niet aan bij de doordenking van hun geloof.

Waar vaak de overtuiging heerst dat jongeren voornamelijk consumeren denk ik dat de kerkverlaters juist veel bewuster omgaan met hun geloof en geen genoegen nemen met de status quo die vaak gehanteerd wordt in evangelische kerkdiensten. Waar de geïnterviewde jongeren graag het gesprek aan gaan, argumenten uitwisselen en nadenken, is het in de meeste kerkdiensten voornamelijk eenrichtingsverkeer vanuit degene die de aanbidding leidt en degene die spreekt. Dit leidt tot weinig tot geen persoonlijke betrokkenheid waardoor de kerkverlaters mede afhaken.

Daarnaast is er vaak minimale ruimte om vragen te stellen over het waarom achter deze vormen en eventuele aanpassing hiervan. De reden die hiervoor wordt gegeven is dat het altijd zo gegaan is en dat dit de meeste mensen dit fijn vinden. Het lijkt erop dat doordenking van vormen beangstigend is omdat doordenking wellicht laat zien dat dingen ook anders zouden kunnen.

Caroline zegt:

"Alles gaat vanuit regels, we gaan nu eerst liedjes zingen, eerst nog de aankondigingen. Daarna gaan we de preek doen, soms wat experimenteler. Maar stiekem kom je elke keer weer op hetzelfde. En dan op woensdagavond kring met allemaal mensen uit de kerk en dan doen we soms ook nog een barbecue op zondagmiddag."

4.3. Prikkel en semi-professionaliteit; catchy preken, pseudopsychologie en geestelijke sausjes

In de wat hipper evengelische gemeentes hebben we tegenwoordig naast een gewone versterkte gitaar ook een elektrische gitaar, een basgitaar, een drumstel, een elektrische piano, drie achtergrondzangers en een aanbiddingsleider. Die worden beschenen door een overdosis aan lichtstralen variërend in kleur van blauw tot oranje waardoor ook nog een beamer schijnt die achter de geprojecteerde tekst live ingezoomde close-ups geeft van de gitarist en een overzicht van alle mooie mensen op het podium die vol overgave God aanbidden. An sich helemaal niks mis mee. Wel wordt het als het jammer ervaren dat er geprobeerd wordt een professionele show neer te zetten omdat er schijnbaar tijdens een seeker-sensitive dienst geconcurrereerd moet worden met de nieuwste show van U2.

Floris zegt over de vele prikkels:

"Ik vind dat bij gemeentes als Jong & Vrij en Doorbrekers, of Hillsong, er zijn altijd prikkels, we willen voortdurend geprikkeld worden, we willen catchy preken die lekker snel zijn en toepasbaar. We hebben het eigenlijk nergens meer over maar het is allemaal een soort van pseudopsychologie. Fastfood kerk. [...] Wat ik, denk ik, mis is een stukje oprechtheid, een beetje kneuzigheid, dat het gewoon lekker allemaal kan en dat er ruimte is voor iedereen en dat er fouten gemaakt mogen worden. Dat er een flow is. Als er iets gebeurd is het: 'Kom gewoon even naar voren dan gaan we voor je bidden.' Een beetje gestuntel af en toe, het echte, dat het geen show is."

Victoria noemt dat veel diensten teveel opgepoetst zijn. Pianomuziekjes op de achtergrond tijdens een oproep voor gebed waardoor er een zogenaamd geestelijke sfeer gecreëerd wordt stuit haar erg tegen de borst. Dit wordt onderschreven door anderen. Verschillende kerkverlaters hebben de indruk dat er heel veel buitenkant is en dat iedereen probeert zich zo goed mogelijk voor te doen. Jongeren hebben de indruk dat er een toneelstuk wordt opgevoerd terwijl ze zelf op zoek zijn naar authenticiteit en graag willen participeren in een dienst. Het zelf iets toevoegen in en aan het geheel, niet alleen buiten de zondagdienst, maar ook tijdens.

Een ander aspect dat mist is diepgang in de prediking. Een stevige preek uit de Bijbel die door de spreker zelf uitgesproken en doorleefd is, wordt niet vaak gehoord. Vaker gaat het over Bijbelse principes in combinatie met de nodige dosis psychologie en een pastorale insteek. Dit is op zich niet heel vreemd wanneer er in de gemiddelde evengelische en pinksterkerk een ongezonde wantrouw lijkt te zijn tegenover de studie theologie en maar weinig voorgangers een studie theologie hebben afgerond. De opmerking die vaak genoeg voorbij komt dat jongeren de Bijbel niet meer kennen, zou een duidelijk gevolg kunnen zijn van Bijbelse diepgang die ook lijkt te missen in de prediking. De jonge kerkverlaters die ik heb gesproken zijn duidelijk op zoek naar het 'vaste voedsel' in plaats van

naar de 'melk' waar Paulus over spreekt. Helaas hebben de jongeren niet ervaren dat hun dit vaste voedsel is aangeboden in de kerken waar ze uit vandaan zijn gekomen.

De huidige gemiddelde jonge christen leeft veel meer in een gefragmentariseerde samenleving waar ze in aanraking komen met andersdenkenden dan die van een aantal decennia terug. Dit maakt dat de huidige jongeren opnieuw aan het heroverwegen zijn wat ze precies geloven en waarom. Wanneer je veel met andersdenkenden omgaat krijg je in gesprekken vragen met betrekking tot wat en waarom je gelooft. Hierin is het noodzakelijk dat je op een begrijpelijke wijze vertelt waarom je bepaalde normen en waarden aanhangt. Dit hoeft geen noemenswaardige problemen op te leveren omdat iedereen dat op zijn eigen manier kan verwoorden. Echter, wanneer buitenstaanders hun eerste stappen in een christelijke omgeving zetten, loopt men tegen de muur aan van het zogenaamde "tale Kanaäns", woordgebruik dat door christenen gebezigd en verstaan wordt, maar door een buitenstaander helemaal niet begrepen wordt. Taalgebruik in liederen die gezongen worden is enorm christelijk geladen en staat zelfs voor gelovige jongeren regelmatig ver van hun bed. Diensten staan ver af van de beleving van jonge en niet-gelovigen. Danielle zegt over een ervaring die ze had met het meenemen van ongelovigen naar haar kerk:

"Ik schaamde me kapot. Ik had al een keer eerder een vriend meegenomen die totaal niet gelovig is en die zei: 'Wat een gek gebeuren hier'. Toen dacht ik: " ik snap het, vind ik ook". Bij mijn doopdienst waren een paar meiden uit mijn klas aanwezig. Ik schaamde me kapot om mensen mee te nemen omdat het zo gek is. Het is zo, helemaal een doopdienst in een megakerk. Ja, als je er in zit is het allemaal heel normaal maar als je erover nadenkt is het heel gek. De woorden die we gebruiken, wat zingen we nou eigenlijk? Ik zing hier dingen, ik heb echt geen flauw idee wat ik nou aan het zingen ben. Ik kan dat nu ook niet meer zingen gek genoeg. Terwijl ik sommige liedjes ook wel echt mooi vind hoor en ik zing ook liedjes hoor, maar ik kan het gewoon niet meer voor lief nemen. En als je dan vrienden meeneemt wordt je even heel hard geconfronteerd dat het heel ver afstaat van de samenleving nu. Dat het echt wel een soort communeachtig iets is. Dat we allemaal gekke dingen met elkaar aan het doen zijn."

4.4. Saai en niet meer leuk

Naast dat de liturgie en vormen die gebruikt worden in evangelische en pinksterkerken niet meer aansluiten bij de geïnterviewde jongeren zijn deze ook heel heerlijk. Het is soms gewoon saai. Hier kan ik het best John aan het woord laten.

"Ik ben wel in veel kerken geweest en ik merk eraan dat ik me aan bepaalde maniertjes en ideeën stoort. Of hoe ze doen, dat ze saai zijn of juist veel te blij. Iedereen omhelzen, beetje net iets te veel voor je comfortzone. Maar dat klinkt heel negatief en dat is het misschien ook wel vanuit mijn kant. Wat ik de laatste tijd heb geleerd is dat voor sommige mensen kerk wel werkt. Dan is het heel positief, dat merk je dan ook aan de manier waarop ze leven. Dat is het eerste wat ik wil stellen, dat ik niet denk dat het voor iedereen onzin is om er naar toe te gaan. Misschien probeer ik net iets meer... [...] Maar ik ben niet op zoek naar een kerk in de traditionele zin, dat je op zondag een preek hebt en samenkomt, eerst wat liedjes, preek, liedjes en bidden. [...] Heb ik iets tegen kerk? Nee, ik vind het gewoon saai. Oncomfortabel, in herhaling vallend."

In de gesprekken die ik heb gevoerd heb ik gemerkt dat hoewel de vorm van kerk niet meer aansluit bij deze kerkverlaters, ze wel ruimte laten voor anderen om daar wel in te passen. De algehele tendens die ik heb opgemerkt, is dat ze aan de ene kant zelf niet meer passen in evangelische en

pinksterkerken, ze aan de andere kant de optie open laten dat het voor anderen misschien wel de goede manier is om kerk zijn te beleven. Danielle kon zichzelf echter niet meer plaatsen in de kerk.

"Als ik echt heel eerlijk was, vond ik het gewoon niet leuk meer om naar de kerk te gaan, dat het me irriteerde, al die mensen. In de zin dat er zoveel buitenkant was en ik ben op een gegeven moment heel echt ben geworden naar mijn geloof. Wat is voor mij geloven. Met je handen omhoog staan, ik deed dat al nooit, ik kon dat al niet, en toen dacht ik eigenlijk waarom doen al die mensen dat. Ik ging op een gegeven moment verder kijken en toen kwam ik erachter dat ik er niet meer helemaal achter kon staan wat er gebeurde."

4.5. Conclusie

Mede door de gemiddeld hogere opleiding hebben deze kerkverlaters behoefte aan meer doordinking van hun geloof. Dit vonden ze niet terug in de gebruikte vormen en liturgieën in de evangelische en pinkstergemeenten die ze bezochten. Het is daarnaast lastig om over deze vormen een goed gesprek aan te gaan met als doel om ze opnieuw te doordenken. Voor vele anderen zijn deze vormen en liturgieën wel fijn. De jongeren hebben echter behoefte om te participeren, ook in de zondagsdienst, die over het algemeen eenrichtingsverkeer is.

In sommige evangelische en pinksterkerken probeert men de zondagsdienst hipper te maken voor buitenstaanders en jongeren. Met veel muzikanten en effecten wordt geprobeerd een show neer te zetten. Prediking is laagdrempelig en heeft vaak een sociale insteek. De jongeren die ik heb gesproken zijn echter niet op zoek naar een toneelstuk dat voor hen wordt opgevoerd, maar hebben behoefte aan diepgang, ook in de prediking.

De huidige vorm van de diensten in evangelische en pinkstergemeenten sluit niet meer aan bij de kerkverlaters. Het is voor hun niet meer uitdagend en leuk om naar de kerk te gaan, eigenlijk gewoon saai.

5. Geloof, beleving en vragen

Een van de aspecten die door bijna alle verhalen doorklinkt, is de behoefte naar het hebben van een zoektocht. Waar je in evangelische en pinksterkerken een set met waarheden krijgt aangereikt die je moet geloven om christen te zijn, hebben veel jongeren de behoefte om deze set met waarheden te bevragen. Hiervoor lijkt niet altijd ruimte te zijn.

5.1. Geloofsvragen

De jongeren die ik heb gesproken zijn ervan overtuigd dat je moet blijven zoeken naar wat waar is. De vragen die je over geloofsaspecten hebt, moeten volgens hen gesteld kunnen worden. Hiervoor hebben ze lang niet altijd de ruimte ervaren binnen de kerk. Vragen over bijvoorbeeld de Drie-eenheid van God, zijn voor de gemiddelde kerkganger geen probleem om een gesprek over aan te gaan. De wat fundamentele vragen over of Jezus al dan niet is opgestaan uit de dood, of dat Jezus de zoon van God is en vragen over de alverzoeningsleer en de hel, zijn nog steeds hete hangijzers waar in de meeste kerken geen ruimte voor lijkt te zijn.

Wat ik vooral heb gezien, is dat jongeren vooral de dingen die ze in de kerk aangeleerd hebben als waarheid, gaan bevragen. Klopt het wat ik heb geleerd? Het lijkt erop dat we in evangelische en pinksterkerken misschien bang zijn om vraagtekens te zetten bij wat we geloven. Daarnaast zijn er maar weinig voorgangers die op moeilijke vragen een goed en doordacht antwoord hebben. Het zou een pré zijn als dit wel het geval was, maar het hoeft an sich niet eens een probleem te vormen als het gesprek maar wordt aangegaan. Maar juist dit mist. Uit de gesprekken die ik heb gevoerd met kerkverlaters blijkt juist dat het dialoog, het gesprek over moeilijke onderwerpen, de zoektocht naar een doordening niet altijd tot de mogelijkheden bestaat. Veel christenen vinden het lastig om hun waarheid los te laten om misschien iets anders te ontdekken. Danielle zegt:

"Ik vind het voor mij, en ik denk dat het voor andere jongeren ook zo is, belangrijk dat je die vragen mag stellen. En het gaat niet om het perfecte antwoord maar ik vind die zoektocht zo mooi. Dat vind ik het mooiste, dat je met elkaar die zoektocht aan gaat."

Jonge kerkverlaters vinden dat het stellen van geloofsvragen uiteindelijk leidt tot het ontwikkelen van een dieper en oprechter geloof, in plaats van een zwak en uitgekleeft christendom.

5.2. Twijfel

In aansluiting op geloofsvragen is twijfel een ander onderwerp wat naar voren komt en wat hier ook nauw mee te maken heeft. Waar geloofsvragen nog met argusogen bekeken worden maar enigszins nog geaccepteerd zijn in de evangelische en pinksterkerken, lijkt twijfel een echte taboe te zijn en wordt dit gezien als zwakheid. Twijfel wordt daarin ook in verband gebracht met Jakobus 1 waarin twijfel als iets negatiefs wordt neergezet. Echter, in dit Bijbelgedeelte gaat het over bidden. Twijfel wordt vaak verborgen beleefd door christenen, bang voor de reacties die het op zal leveren wanneer men hier open over is. Floris verwoordt hoe hij twijfel ziet op een manier die voor anderen ook herkenbaar zal zijn.

"Ik vind twijfel iets prachtigs, want het houdt je scherp op God, het houdt je scherp op je zoektocht. Je moet altijd uitkijken dat je niet verzand in dingen maar ik promoot wel altijd: 'Twijfel nou eens aan dingen, stel nou eens vragen over dingen.' Ik twijfelde in een bepaalde periode aan heel veel dingen."

Maar ik heb dat echt ervaren als een zegen omdat je stil wordt gezet bij zogenaamde zekerheden en daar vraagtekens bij gaat zetten. Dan moet je naar God en vragen 'Heer hoe kan dat? Wat is dit? Hoe werkt dit?' Je krijgt geen pasklare antwoorden, moet durven zoeken en ook durven zeggen: 'Ik weet het niet. Dat maakt me niet uit. Ik houd van God, ik geloof en ben christen en dit leven komt goed. Of het nou dit is, of dat. Dat maakt me niet zo heel veel uit.' Maar ik houd wel van die zoektocht en ik ben ook op zoek naar het spanningsveld."

De geloofsvragen en twijfel die bij jongeren leeft heeft waarschijnlijk ook een oorzaak in hun opleidingsniveau. De jongeren die ik heb gesproken zijn over het algemeen hoger opgeleid en denken op een HBO of WO niveau. Dit maakt het niet makkelijker om te functioneren in evangelische en pinksterkerken waar leden minder vaak ook op dit niveau denken (Boersema, 2004, komt tot 26%)⁷. Ook lang niet alle voorgangers, oudsten en jeugdleiders kunnen de manier van denken van deze hogeropgeleiden begrijpen. Kritisch een onderwerp vanuit meerdere gezichtspunten bekijken is iets wat deze jongeren vanuit hun educatie meegekregen hebben. Deze manier van denken is over het algemeen niet de standaard in de kerk. Dit maakt dat er een verschil is tussen hoe jonge hoger opgeleide kerkverlaters hun geloof beleven en hoe geloof beleefd wordt in een gemiddelde evangelische of pinkstergemeente.

5.3. Beleving van spiritualiteit

Hoewel het volgende onderwerp minder naar voren kwam wil ik er toch kort aandacht aan geven omdat het iets is wat ook naar voren komt in bijvoorbeeld de Emerging Church beweging.

Spiritualiteit heeft in de breedste zin te maken met zaken die de geest betreffen. Het woord wordt op vele manieren gebruikt en kan te maken hebben met religie of bovennatuurlijke krachten maar de nadruk ligt op de persoonlijk innerlijke ervaring. Door de eeuwen heen heeft christelijke spiritualiteit op vele verschillende manieren vorm gekregen. Richard Foster noemt twaalf uitingen van christelijke spiritualiteit die hij indeelt in drie categorieën.⁸ Innerlijke: meditatie, gebed, vasten en studie. Uiterlijke: eenvoud, stilte, de minste zijn en dienst. Gemeenschappelijke: de biecht, aanbidding, geestelijke begeleiding en feestelijke viering. Waar in een gemiddelde evangelische of pinkstergemeente vooral de focus is op studie, gebed, aanbidding en geestelijke begeleiding, worden andere spirituele uitingen gemist door jongeren.

"Ik beschouw mijzelf niet als een pinkster of charismatisch christen, nee. Als ik mijn ideale dienst zou vormgeven dan zou daar meer ruimte zijn voor overpeinzing. Dan zou daar ruimte zijn voor een soort gezang waar je naar luistert. Een moment waarin je misschien wel spirituele muziek gebruikt om voor jezelf iets te voelen... meditatie. Gewoon om de mensen te helpen en om een bepaalde sfeer te zetten waarin je ook die rust kunt ervaren om iets met God te hebben. Je hebt een klein katholiek kerkje in de Kalverstraat, je loopt er zo langs, maar op de deur staat neem vijftien minuten voor God. Er gebeurt helemaal niets daar. Het is helemaal stil. Midden in een drukke stad, gewoon stil zijn. Dat zou ik deel maken van een eredienst, gewoon tien minuten. Dus veel meer contemplatief. Ik vind het prachtig om andere soorten diensten te bezoeken, omdat ik overal wel iets van God kan zien."

⁷ Otto de Bruijne, Peter Pit, en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch* (Kampen: Kok, 2009), 138.

⁸ Richard Foster, *Het feest van de navolging* (Theologische Uitgeverij Ekklesia, 2005).

5.4. Simplisme, vergeestelijken en 'hyperspiritualiteit'

Een ander aspect dat wordt genoemd is dat zaken die misschien wel gewoon menselijk of natuurlijk zijn, geestelijk worden gezien. Eén van de geïnterviewden kwam tot geloof vanuit een niet christelijke achtergrond en bleef maar gestimuleerd worden om zijn verleden op te ruimen. De focus op het geestelijke ging hem na verloop van tijd tegenstaan. Dit onderwerp kan het beste geïllustreerd worden door zijn eigen woorden te gebruiken.

"Steeds hoorde ik dat ik dingen uit mijn verleden moet opruimen. Er wordt een mooi pakketje aangeboden, deze zeven stappen en dan is het klaar en help dat niet, dan ga je iets anders doen. Bij Herman Boon heb ik meegedaan aan tien dagen bidden en vasten want, als ik dat heb gedaan dan kom ik er wel. Misschien heb ik het zelf wel verkeerd hoor, maar uiteindelijk heeft het me niet gebracht het beloofde. Ik had het idee dat er iets aangeboden werd, van een mooi leven. 'Heb je iets?' Kom maar naar voren, bidden we ervoor en is het klaar. Voor mij werkt dat gewoon niet. [...] Er werd hoop gegeven. Sommigen dingen moet je gewoon accepteren. Waar ik vooral erg tegenaan liep was het vaderhart van God, heel vaak heeft je eigen vader je benadeeld en dan loop je met dingen rond en die moet je dan oplossen. Ik ben er achter gekomen, sommigen dingen zijn gewoon zo en daar moet je mee leren omgaan. Dan kan je wel keer op keer er aandacht aan geven door voor je te laten bidden of weer een bijeenkomst bij te wonen maar je moet er ook gewoon voor kiezen om dingen achter je te laten. Het idee wat ik vaak heb is dat je moet iets hebben, een issue, of een zonde, of een gebeurtenis en daar moet je maar mee door gaan. Terwijl ik iets heb van het leven is gewoon vervelend soms, het leven is gewoon hard. En dan een keertje bidden maakt het er niet mooier op."

"Dat is vooral waar ik tegenaan liep. Wat me ook tegen ging staan van evangelische beweging dat supergeestelijke. Ik ben ook bij TRIN geweest, die powernights, en soakavonden. Ik heb daar ook gestaan. Ik was op zendingsreis met YWAM naar Ethiopie ergens voor aan het bidden toen zei iemand: 'Ik denk dat we het zo moeten doen want ik zie een duif overvliegen.' Dat hyperspirituele, daar kan ik gewoon helemaal niks mee. Dan zit je ergens mee en ga je naar voren. Wordt een keer met je gebeden en dan krijg je een handdruk mee en dan moet het maar klaar zijn. Op een gegeven moment heb ik gezegd ik wordt daar niet beter van, ik krijg er geen vrede bij."

Verschillende personen herkennen dit. In verscheidene evangelische en pinksterkringen lijkt er geen balans te zijn tussen wat geestelijk en natuurlijk is. Daarbij wordt er geen moeite gedaan om degelijk te verantwoorden waarom bepaalde geestelijke zaken zijn zoals gezegd wordt dat ze zijn. Argumenten die wel worden aangedragen zijn vaak subjectief van aard, lastig te staven en simplistisch. De Bijbel wordt gebruikt op een "knip en plak manier" en teksten worden uit het verband gehaald om een punt te verantwoorden. De overtuiging dat het geestelijke beter is dan het natuurlijke, leidt tot een ongezonde focus op het geestelijke en laat geen ruimte voor een andere visie hierop.

5.5. Conclusie

De kerkverlaters die ik heb gesproken hebben de behoefte aan de mogelijkheid om vraagtekens te mogen stellen. Het hebben van geloofsvragen en (geloofs-) twijfel wordt niet perse gezien als negatief. Juist het op zoek blijven en daarbij God in het oog houden is waar het om gaat. In de gemeentes waar ze kwamen, hebben ze lang niet altijd de ruimte ervaren om deze vragen en twijfels te uiten. In die gemeentes wordt over het algemeen juist gefocust op de zekerheid van het geloof.

Spiritualiteit is veel breder dan wat wordt gefaciliteerd in evangelische en pinkstergemeenten. Het lijkt erop alsof de rijke spirituele traditie van het christendom met de opkomst van deze twee vormen van kerk ook echt overboord is gegaan. Juist in andere vormen van spiritualiteit zit veel diepgang, sommige jongeren zijn daar naar op zoek gegaan.

6. Gemeenschap en vriendschappen

Vriendschap blijkt voor de kerkverlaters die ik heb gesproken belangrijk te zijn in het ervaren van gemeenschap. Vriendschap is de basis voor hoe ze hun geloof buiten de muren van de kerk beleven. De meesten van hen zijn deel geworden van, of hebben een initiatief gedaan om een groep te vormen die bij elkaar komt rondom het leven delen, geloof beleven, verdieping en spiritualiteit.

6.1. Gemeenschap hebben met God wordt losgekoppeld van naar de kerk gaan

Voor de kerkverlaters die ik heb gesproken, is het naar de kerk gaan niet meer iets wat hoort bij het christen zijn. De kerk is niet meer de plek om God te ontmoeten en daar, op die plek, contact met Hem te hebben. Voor de meesten van hen is geloven breder geworden. In de gesprekken die ik heb gehad merkte ik dat God juist meer gezocht wordt in het alledaagse dan in het instituut kerk. Caroline ontdekte dat kerk en God niet automatisch bij elkaar horen toen ze ging studeren. In de omgeving waar ze ging studeren vond ze geen kerk die haar aansprak. Ook ervoer ze die kerken niet als een plek om God te vinden. In het begin voelde ze zich schuldig over het feit dat ze God niet vond in de kerk en dat ze God en de kerk los begon te koppelen. Na verloop van tijd begon ze echter te ontdekken dat het niet juist was dat ze zich schuldig voelde. God is net zo goed buiten de kerk aanwezig als in de kerk.

Door de anderen wordt dit impliciet beaamd. Als personen die niet naar de kerk gaan hun geloof wel actief beleven moet God dus wel functioneren buiten de muren van de kerk. Daarover zegt Daniel:

"Op een gegeven moment ga je nadenken, is de kerk überhaupt voor mij een constructie waar ik me prettig bij voel. Je ziet het natuurlijk steeds meer om je heen dat mensen dat ook denken. De manier is niet meer echt van deze tijd. Er zijn zoveel andere soorten manieren om als gelovigen onderling ervaringen uit te wisselen en geloof te beleven."

De meesten zouden niet terug willen naar een kerk op zondagmorgen vanwege de vele haken en ogen die daaraan zitten. Veel van deze haken en ogen zullen we tegenkomen in de volgende redenen om de kerk te verlaten en in de volgende hoofdstukken.

6.2. De grootte van een kerk

Waar de grootte van een kerk buitenstaanders kan aanspreken om deze te bezoeken vanwege de mogelijkheid om anoniem de kat uit de boom te kijken en dit als fijn kan overkomen, blijkt dat op lange termijn dit ook een reden is om de kerk weer te verlaten. Als voordeel voor grote kerken wordt genoemd dat er meer georganiseerd kan worden, er meer financiële middelen binnen komen en het de mogelijkheid geeft om te professionaliseren. Toch blijken deze aspecten lang niet altijd door jongeren beschouwd te worden als positief op langere termijn. Een grote gemeente spreekt aan, maar de uitdaging ligt daarin om echte relaties te bouwen. Danielle zegt hierover:

"Wat ik heel belangrijk vind aan een kerk, is dat het een plaats is voor echte ontmoeting. Dat je wel echt contact met mensen hebt. Je had ook huisgroepen, dat adviseerden ze ook, maar dat was gewoon heel suf en stom en daar zaten we na verloop van tijd ook niet meer in."

Waar huisgroepen een goede manier zijn om onderlinge relaties te onderhouden blijkt dat er redelijk veel controle is van het leidersteam op wat er gebeurd in deze huisgroepen. Het lijkt erop dat huisgroepen als een manier worden gezien om een grote kerk in stand te houden in plaats van dat kringen als corebusiness worden benaderd. Huisgroepen worden vaak top-down georganiseerd in plaats van dat een viering op zondag organisch ontstaat vanuit een verlangen om samen te komen met een grotere groep mensen. Waar huisgroepen de plekken zijn voor echte ontmoeting en onderlinge contacten is een grote viering vaak minder persoonlijk. Juist op de ontmoeting zou de focus moeten liggen.

6.3. Klikvorming

Waar een groep mensen meerdere jaren met elkaar op trekt, lief en leed deelt en elkaar buiten de reguliere groepstijden ziet, is het logisch dat er groepsvorming plaatsvindt. Wanneer dit echter leidt tot een klik wordt het erg vervelend voor mensen die wel in dezelfde kerk zitten maar geen deel uitmaken van deze groep. Er is een mogelijkheid dat er dan een ons kent ons cultuur ontstaat waarin er minder ruimte is voor buitenstaanders. Wanneer de taken in een gemeente gegeven worden aan mensen uit de klik gaat de betrokkenheid van anderen naar beneden en ontstaat er een reden om een kerk te verlaten. Voor een aantal personen was dit één van de redenen om hun kerk te verlaten.

6.4. Niet consumeren maar bijdragen

De personen die ik heb geïnterviewd hebben geen behoefte meer om een kerk binnen te komen, te gaan zitten en een kant-en-klare dienst voorgeschoteld te krijgen. De indruk die ze hebben is dat er heel veel geconsumeerd wordt van wat er is voorbereid door een voorganger, oudsten en een aanbiddingsleider. Liever participeren ze in een gemeenschap door te delen en uitgedaagd te worden. Dit vinden ze wel in de kleinere groepen die verschillende kerkverlaters zijn gaan vormen.

"Eigenlijk vind ik kerk met mensen samenkomen waarmee je echt verbinding mee hebt. Een gelijkwaardige verbinding, in de zin van dat je van elkaar kunt leren en echt wat te bieden hebt. En dat je met elkaar een zoektocht aangaat. Met elkaar gaat leren, en dat is misschien ook wel wat ik in die megakerk heel erg moeilijk vond, het is heel erg consumeren, het is gaan zitten en een complete show. Ik kan het allemaal op me af laten komen zonder dat ik iets moet of dat er iets van mij verwacht wordt. Dat is een paar keer heel fijn want het is goed geregeld, maar op een gegeven moment leerde ik er niks meer, ik stond stil. Wat wij nu doen vind ik zo te gek. Zelf word ik er zo uitgedaagd, ik kom daar vandaan en ben er een week mee bezig. Een week lang alles laten bezinken en verwerken. Ik word zelf uitgedaagd om antwoorden te zoeken die de volgende keer mee te nemen en te delen."

6.5. Kleine gemeenschappen

Hoewel deze jongvolwassenen de reguliere vorm van kerk achter zich hebben gelaten, zitten ze dus niet stil op het gebied van gemeenschappen. In hun zoektocht naar wat het betekent om christen te zijn, zijn ze ervan overtuigd dat je dat samen doet. Dit doen ze voornamelijk samen met vrienden

Wat deze jonge kerkverlaters belangrijk vinden in hun gemeenschap, is dat ze door elkaar uitgedaagd worden. Onderlinge relaties en een klik hebben zijn daarin heel belangrijk. Weten dat wanneer je ergens mee zit dat je dat kan delen en dat er dan mensen om je heen staan die met je meedenken en die voor je bidden. De mogelijkheid om van hart tot hart open en eerlijk te kunnen zijn over wat er toe doet, waar je kan praten over je geloofsvragen of diepere dingen, worden meerdere keren genoemd als belangrijke ingrediënten van echt gemeenschap ervaren. Hierin zijn de vriendschappen

die er onderling zijn, belangrijker dan wat er wordt gezegd. Floris en Victoria verwoorden waar ze naar op zoek zijn als volgt:

"De keren dat we weer op zoek zijn gegaan naar een kerk, ben ik niet meer op zoek gegaan naar iemand die mij zou vertellen hoe het moet. Maar naar mensen met wie ik zou kunnen delen, het gezin waar ik in zou passen."

6.6. Conclusie

De kerk is voor deze kerkverlaters niet meer de enige plek waar gemeenschap met God ervaren kan worden. Dit kan ook prima alleen, of beter nog met echte vrienden. Wanneer een kerk echter groot is, lijkt de kans op echte ontmoeting af te nemen. De plek waar dit zou moeten gebeuren, de huisgroepen, worden vaak van boven af geregisseerd waardoor de spontaniteit er van af is. Een gemeente kan daarnaast ook regelmatig onderhevig zijn aan cliëkvorming waardoor er voor mensen van buitenaf minder ruimte is om zich in te passen.

Jongeren hebben behoefte om bij te dragen aan de gemeenschap en zijn daar in kleinere gemeenschappen buiten de kerk mee bezig. Daar is plaats voor echt vriendschappen en om te delen.

7. Authenticiteit

Authenticiteit is een veel gehoorde term die echtheid, eigenheid, geloofwaardigheid en originaliteit inhoudt. Jongeren zijn op zoek hoe ze hun geloof vorm kunnen geven binnen deze termen. Hoe ze echt kunnen zijn in hun geloof, welke plek geloof in neemt in hun eigen leven, hoe ze dit geloofwaardig kunnen doen en wat dat dan voor implicaties heeft op hoe ze hier vorm aan geven.

7.1. Echtheid

Jongeren zijn op zoek naar een manier waarop ze echt kunnen zijn. Hoe ze vorm kunnen geven aan geloof in alle eerlijkheid naar zichzelf en de mensen om hen heen. De kerkverlaters die ik heb geïnterviewd zijn op zoek naar verdieping in hun geloof. Naar puurheid in geloven, of de essentie hiervan. Naar echtheid in wie ze zijn en wat ze doen. Dit alles met de vraag in het achterhoofd hoe ze, met wie ze zijn, in hun leven iets kunnen doen met geloven zonder dat het zweverig wordt en dicht bij zichzelf kunnen blijven.

Hierin maken ze een onderscheid in wat ze hebben meegekregen in hun christelijke socialisatie, wat ze aangeleerd hebben gekregen om bijvoorbeeld te bidden, en wat ze zelf oprecht geloven. Voor sommigen lijkt het alsof er in de kerk een cultuur is ontstaan waarin iedereen probeert zich zo goed mogelijk voor te doen als het bijvoorbeeld aankomt op bidden. Vaak wordt hetzelfde gebeden met dezelfde terminologie en maniertjes. Dit komt over als onecht en deze (schijnbare) onechtheid is één van de redenen waarom de personen die ik heb gesproken zijn afgeknapt op de evangelische en pinkster beweging.

7.2. Ruimte voor het 'nog niet'

In de Koninkrijks theologie wordt er een onderscheid gemaakt tussen het *alreeds* aanwezig zijn van het Koninkrijk van God hier op aarde en het feit dat het Koninkrijk van God nog niet volledig heerst, het *nog niet*. In het alreeds is er genezing, bevrijding, voorspoed etc. Maar dit is nog niet volledigheid hier op aarde. Er is nog steeds armoede, onrechtvaardigheid, pijn, verdriet etc.

Bij een aantal jongeren is de indruk ontstaan dat er in de evangelische en pinksterbeweging vooral de nadruk wordt gelegd op het alreeds van het Koninkrijk van God waardoor regelmatig voorbij wordt gegaan aan de ellende die er nog is op deze aarde. Over onderwerpen als eerlijke handel, manieren om op een betere manier met onze aarde en dieren om te gaan, moderne slavernij, etc. wordt weinig tot niet gesproken.

De oproep van de jongeren is om eerlijk te zijn over ellende, niet alles is heerlijk en glorievol. We kunnen niet doen alsof alles mooi is terwijl het in feite niet goed zit. Het hoeft niet altijd over deze ellende te gaan maar laten we het ook niet onder het vloerkleed vegen en doen alsof er geen bobbel zit in ons opgepoetste vloerkleed van status quo christendom.

7.3. 'Status Quo'

De huidige status waarin de evangelische en pinksterbeweging zich bevindt is niet iets waar alle jongeren zich bij neer willen leggen. De kerkverlaters die ik heb gesproken willen niet meer zeggen en doen wat er van ze wordt verwacht vanuit status quo christendom. Ze zijn oprecht op zoek naar diepgang en echtheid op verschillende vlakken in hun leven zoals op het gebied van relaties, geloven en theologie, hun plek in de samenleving en de wereld.

'Dit is hoe het hoort', is voor hen niet meer genoeg. Danielle noemt het een gebrek aan authenticiteit maar ook een gebrek aan visie.

Ik heb het gevoel dat heel veel kerken zijn zoals het hoort te zijn maar niet verder durven te kijken en niet een eigen visie durven te hebben. Niet kijken naar mensen en wat ze nodig hebben en wat ze voor hen kunnen doen. Dat in vrijheid is natuurlijk heel spannend. Ik denk dat heel veel kerken voor een veilige weg kiezen, dat snap ik ook heel erg goed, maar daardoor voel ik me er niet meer thuis in.

Wel denkt ze dat de kerk hierin een grote rol zou kunnen spelen.

"Ik denk dat we echt wel in een tijd leven waarin iedereen wel op zoek is naar echtheid. Als jongeren zelf gaan denken en die zoektocht echt aangaan en als kerk begeleidt je ze hierin, dan zal je ze altijd behouden want dat is het meeste van wat je als kerk te bieden hebt. Dat vind je nergens anders."

7.4. Conclusie

De kerkverlaters geven aan dat ze op zoek zijn naar hoe ze hun geloof op een voor hen authentieke manier vorm kunnen geven. Hierin proberen ze zo echt mogelijk te zijn. Ze laten ruimte voor het feit dat Gods Koninkrijk nog niet helemaal gevestigd is op deze aarde en dat we zodoende te maken hebben met ellende. Hier zijn ze zich zeer bewust van.

De status quo die ze ervaren binnen kerken hebben ze achter zich gelaten, ze durven verder te kijken en te gaan naar wat onbekend, maar wel echt is.

8. Leiderschap in kerken

Leiderschap is een belangrijk onderwerp zowel in de zakenwereld, bij non-profit organisaties, de politiek als ook in de kerk. Een leider heeft iets in handen wat hij kan maken of breken. De verantwoordelijkheid die er op leiders rust is daarom enorm. De valkuilen zijn legio. Regelmatig vallen er leiders in deze valkuilen. Tegen kerkleiders wil ik het volgende zeggen: "Vat dit onderwerp niet op als een persoonlijke aanval op het leiderschap, maar kijk wel kritisch naar het eigen functioneren en vraag om feedback aan anderen."

8.1. Structuur van leiderschap

In verschillende kerken zijn er verschillende leiderschapsmodellen. Leiderschaps- en structuurmodellen zijn er legio. In de meeste evangelische - pinkster gemeenten bestaat er een structuur van een (vaak een wat oudere, charismatische, persoon als) voorganger, een oudstenteam dat naast, boven of onder deze voorganger functioneert en functies van diakenen die over het algemeen een praktische leidinggevende insteek hebben. Over het algemeen wordt er vanuit dit leiderschapsmodel vorm gegeven aan visie, de verdeling van taken en wordt door derden verantwoordelijkheid afgelegd aan deze leiders. Dit is meestal niet democratisch en over het algemeen wordt door deze leiders de eigen visie bewaakt en is er geen mogelijkheid voor anderen om op deze posities invloed uit te oefenen. Besluitvorming is regelmatig een lang en niet transparant semi-bureaucratisch proces. De besluitvorming en de visie worden over het algemeen top-down gecommuniceerd naar de gemeenteleden en het is niet inzichtelijk waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Dit geeft de indruk dat er een ongezonde focus is op het controleren van wat er gebeurt in een gemeente. Zodra een gemeente groter wordt moet de organisatie ook groeien en worden er regels, protocollen en reglementen ingezet om alles duidelijk te houden. An sich hoeft dit geen problemen op te leveren en is het zelfs goed om duidelijk te zijn over een structuur. Het gevaar bestaat echter dat deze structuur een eigen leven gaat leiden en dat uiteindelijk alles 'by the book' moet gaan. Dan is de kans aanwezig dat regels, protocollen, procedures, structuren en organogrammen op een bureaucratische manier top-down gecommuniceerd worden en vervolgens de plaats innemen van leiderschap wat gebaseerd is op relatie en vertrouwen.

Verschillende kerkverlaters gaven in meer of mindere mate aan, aan te lopen tegen deze manier van kerkbestuur die plaatsgemaakt had voor de onderlinge relatie met de leiders. Een van de geïnterviewden verwoorde het als volgt:

"Dat had ik in die kerk, al die regeltjes, alleen al om lid te worden en qua dopen is een enorm reglement. Die oudstenraad zit helemaal op slot, er is geen vrijheid, ze zitten op slot in hun eigen systeem. Er is geen ruimte, ik zat dan in het programmateam en we wilden dan ideeën inbrengen. Laten we de dienst eens helemaal omgooien, beginnen met een preek en daarna... dat was allemaal niet mogelijk. Het zat echt helemaal in een stramien en ook van minuut tot minuut uitgeschreven. Ik was daar op een gegeven moment klaar mee. Hoe kan je nou week op week mensen hetzelfde voorschotelen. Je moet ze fris houden en iets nieuws bieden en een keer afwijken van je thema."

Dit is echt geen voorbeeld dat alleen spreekt richting de grotere kerken. Ook in kleinere kerken bestaat de mogelijkheid dat structuren en ongezonde vormen van leiderschap het leven van de gemeenschap in de weg gaan zitten.

Daarnaast noemt iemand dat de leiders waaronder werd gefunctioneerd deze regels en structuren gingen opleggen aan de gemeente met als belangrijkste argument dat de leiding van de Heer had

gehoord dat het leiderschap op deze manier georganiseerd moest worden. Eigenlijk waren het dus principes van God. Ook al zou dat zo zijn, dat laat ik graag in het midden, dan ruikt het wel naar een ongezonde machtspositie die verdedigd wordt vanuit Goddelijke inspiratie.

8.2. Macht, manipulatie en controle

De drie grootste valkuilen voor leiderschap liggen in de afkorting GSM: geld, seks en macht. Vooral de laatste is een valkuil die regelmatig opduikt in de evangelische en pinksterbeweging. Waarschijnlijk ook omdat deze zichtbaarder is dan de andere twee. Verschillende jongeren zijn in de kerken waar zij uit vandaan zijn gegaan, aangelopen tegen vormen van ongezonde machtsverhoudingen en manipulatie.

De meeste gehoorde vorm van manipulatie heeft te maken met de leider die claimt iets van God gehoord te hebben en dat als voornaamste argument gebruikt om macht uit te oefenen. De volgende voorbeelden spreken voor zich:

"Onze voorganger heeft een keer, het was een stormachtige periode in de gemeente want een van de andere voorgangers was ook vertrokken, tijdens een reis naar India ook gevraagd van 'Heer, als ik fouten maak, laat er dan geen wonderen gebeuren' maar dat is zo... Hoe kan God nou die mensen laten zitten om jou te laten zien dat je fouten maakt? Daar hangt hij nu wel alles aan op, er zijn wel zoveel wonderen gebeurd die reis, dus ik maak geen fouten. Dat is heel lastig om mee om te gaan."

[...] bijvoorbeeld als je er voor kiest om niet meer naar deze gemeente te gaan en je op zoek gaat naar een andere gemeente dat dan ook alle contact verbroken wordt omdat dat niet kan. 'God heeft je hier geplaatst en als je weg moet dan wordt dat via de gemeenteleiding wel duidelijk gemaakt.'

Het gebruiken van de bereidwilligheid van vrijwilligers is een andere manier waarop manipulatie plaatsvindt. Een echtpaar dat ik interviewde is vanuit een traditionele achtergrond lid geworden van een evangelische gemeente waar ze dachten "het" gevonden te hebben. Met veel overtuiging gingen ze aan de slag in verschillende vrijwillige posities in de kerk. Nadat ze een aantal jaren veel werk hadden verzet in het muziekteam en jongerenwerk wilden ze een stapje terugdoen, omdat ze een baby verwachtten. Voor het wat rustiger aan te doen bleek echter minimale ruimte te zijn. Hun gevoel van verantwoordelijkheid maakte dat ze toch door bleven dienen. Uiteindelijk was de enige mogelijkheid om te stoppen met de taken, zich helemaal los te maken van deze gemeente.

Een ongezonde vorm van controle blijkt ook een regelmatig terugkerend verschijnsel te zijn. Initiatieven nemen wordt aan de ene kant heel erg aangemoedigd, maar aan de andere kant wordt hier weinig mee gedaan. Vaak moeten de ideeën die voortkomen uit eigen initiatief eerst worden herzien door een oudstenteam of voorganger en worden de nodige aanpassingen gedaan zodat het past binnen hoe het leiderschap hierover denkt. Het lijkt, en dat blijkt ook uit verhalen, dat gemeenteleiding controle wil houden over de ontwikkelingen van ideeën en moet het initiatief uitgevoerd gaan worden zoals de personen in leiderschapsteam het willen.

In sommige gemeentes wordt er een verschil gemaakt tussen leiders en 'het volk'. Leiders zijn personen die aangewezen zijn door God en omdat ze meer (geestelijke) verantwoordelijkheid van God hebben gekregen, ook niet tegengesproken moeten worden. Leiderschap en God worden op hetzelfde niveau geplaatst. Wanneer je het niet eens bent met de leiders, of commentaar hebt op hun functioneren, ben je het indirect niet eens met God en heb je commentaar op Zijn leiders. Deze

ongezonde manier van het claimen van Goddelijke macht en het spreken van God door het leiderschap alleen, komt helaas nog steeds voor.

8.3. Openheid en zwakte

Leiderschap in kerken is regelmatig ook onderhevig aan een gebrek aan openheid in meer of mindere mate. Een gebrek aan openheid komt voor op verschillende gebieden. De genoemde gebieden beslaan o.a. de processen die zich afspelen binnen de structuur van leiderschap en het delen van verantwoordelijkheid maar ook wordt er openheid gemist op het gebied van menselijkheid en het ontvangen van feedback.

Waar kerkverlaters zich hebben teruggetrokken aan het deel zijn van de gemeente hadden zij liever gezien dat zij, voordat zij zich terugtrokken, betrokken waren geworden bij de gemeente. Door de gesprekken heen heb ik gemerkt dat er in een bepaalde mate behoefte was aan het krijgen van verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid en het vertrouwen krijgen om beslissingen te mogen nemen, maar ook om inzicht te hebben in beslissingsprocessen. Eén van de dingen die ik door de gesprekken heen heb gezien, is dat verantwoordelijkheid krijgen, betrokkenheid creëert. Waar jongeren betrokken worden en verantwoordelijkheid krijgen wordt m.i. de kans op kerkverlating aanzienlijk kleiner.

Conflicten tussen leiders onderling hebben ook hun weerslag op de gemeenteleden. Eén van de jongeren die ik heb mogen spreken, heeft zelfs tijdelijk zijn geloof helemaal aan de kant gezet nadat een conflict tussen zijn jeugdleiding en gemeenteleiding naar buiten kwam. Zijn vertrouwen in het leiderschap van de kerk heeft een enorme deuk opgelopen omdat de personen die hij vertrouwde, de strijd met elkaar aangingen. Na zijn innerlijk loyaliteitsconflict tussen deze twee partijen heeft hij besloten, (achteraf volgens hem ook niet juist) dat autoriteit niet te vertrouwen is en dat hij het zelf moest doen.

Vaak wordt er voorgedaan alsof het leiderschapsteam perfect is. Het lijkt alsof er wordt gestreefd naar een onfeilbare vorm van het leiden van een gemeente en helaas wordt er regelmatig gedacht dat een leider deze status van onfeilbaarheid min of meer bereikt heeft. Tegenspraak wordt dan niet meer geduld en aan feedback wordt geen ruimte gegeven. Sowieso lijkt het voor de jongeren die ik heb gesproken dat het een gevoelig punt is om hierover het gesprek aan te gaan met personen in leiderschap. Vooral als het gaat over waar je tegenaan loopt in het functioneren van hen. En wanneer er wel ruimte is voor feedback, dan lijkt het alsof er niets mee gedaan wordt.

Daarnaast is er soms een tendens dat leiderschap geen zwakheid mag laten zien, omdat leiders voorbeelden moeten zijn voor de mensen in de gemeente. Alles moet perfect zijn en je mag je zwakheden niet laten zien, want je moet sterk overkomen voor de mensen waar je leiding aan geeft.

"Onze voorganger vertelde echt wel over zijn fouten, maar dat was allemaal van zes of zeven jaar geleden en het was allemaal algemeen geaccepteerd. Er werd zelfs tijdens een leidersmeeting gezegd, als je wat hebt, kom dan onderling naar elkaar en niet naar het 'volk'. Naar hen moet je de zwakheden die je hebt niet uiten, want je moet sterk overkomen."

Waar kerkverlaters op zoek zijn naar hoe ze vorm kunnen geven aan authenticiteit, lijkt het alsof juist dit soms gemist wordt bij de leiders. Waar ik van mening ben dat verlating van kerken

voorkomen zou kunnen worden door meer openheid van leiders lijkt helaas vaak het tegengestelde te gebeuren en proberen leiders hun positie te bewaren.

8.4. Conclusie

In de kerken waar deze kerkverlaters uit vandaan komen, liepen ze aan tegen structuren waarvan het leek dat ze het doel, in plaats van het middel, waren geworden. Daarnaast was het erg lastig om op feedback te geven aan leiders, omdat dit snel verkeerd werd opgevat. Het leek er vaak op dat leiders de controle wilden houden over alles wat er gebeurde in de gemeente en manipulatie werd daarbij als middel niet geschuwd.

Waar jongeren zelf op zoek zijn naar echtheid en openheid in hun leven, verwachten ze dat ook van leiders. Ze weten dat leiders niet perfect zijn en vragen zich af waarom daar niet transparant over gesproken kan worden.

9. Afsluitende conclusies

In het proces van het verkrijgen van een antwoord op de vraagstelling *wat de motivatie is van gelovige jongeren, tussen de 20 en 30 uit kerken van evangelische en/of pinkstersignatuur, om de kerk te verlaten* ben ik achter verschillende redenen gekomen. Voor de verschillende kerkverlaters zijn er verschillende motivaties die voor hen de doorslag hebben geven om te besluiten om de gemeente te verlaten.

De negen jonge kerkverlaters die ik heb gesproken, hebben allemaal duidelijk een verlangen naar echtheid. Ze hebben genoeg van namaak. Ze zijn op zoek naar wat onvervalst is, dat wat authentiek is. Ze hebben behoefte aan openheid, openheid die wederkerig is. Vanuit deze waarden willen ze vorm geven aan hun geloof. Hierin vinden ze de zoektocht naar echtheid en openheid een belangrijk onderdeel. Die zoektocht helpt hen namelijk om kritisch te blijven kijken naar zaken die ze geloven. De vragen en twijfels die ze hebben, zijn geen drempels om toch te geloven, het helpt hen juist om erachter te komen wat echt is. Ze proberen alles zo goed mogelijk te doordenken, zodat ze er voor zichzelf erachter komen wat zij ervan vinden. Wat ze er uiteindelijk van vinden hoeft niet perse de waarheid te zijn en hun mening veranderd mogelijkerwijs door de jaren heen.

In bovenstaande ligt volgens mij de grootste oorzaak voor het feit dat deze kerkverlaters zich niet meer prettig voelen bij de tendens in de evangelische en pinksterbeweging. Hun oprechte verlangen naar echtheid maakt dat ze kritisch kijken naar dat wat niet echt, en niet oprecht, lijkt te zijn. Die kritische manier van denken maakt dat ze niet meer zonder nadenken deel kunnen nemen aan een gemeente. Voor hen zijn veel aspecten van de klassieke vorm van kerk zijn niet meer echt. De zondagsdienst zit al jaren in een bepaalde structuur waarop niet tot matig gereflecteerd wordt. De diepgang wordt gemist in de vormen die gebruikt worden en ook in de uitingen van deze vormen, zoals bijvoorbeeld de prediking. De reden waarom diepgang gemist wordt in de verschillende aspecten van het gemeentelven, is volgens mij omdat er maar weinig leiders in de evangelische en pinksterbeweging theologie hebben gestudeerd. In plaats van zaken grondig door te denken, wordt er echter de focus gelegd op de leiding van de Geest of op een sociaal therapeutische insteek.

Kerkleiders proberen een zo goed mogelijk leider en voorbeeld te zijn voor hun gemeenteleden en gaan daarin voorbij aan hun eigen zwakke kanten en praten daar niet over. Ze staan over het algemeen niet tot matig open voor feedback en ervaren de feedback die toch gegeven wordt als kritiek. De leiding van kerken heeft een sterke eigen visie en probeert die in stand te houden en daar de controle over te houden. Manipulatie wordt daarvoor soms als middel ingezet.

Wanneer de jonge kerkverlaters hier naar kijken zien ze een toneelstuk dat wordt opgevoerd en wat uiteindelijk de realiteit niet is. Het is niet echt. Het is niet open. Terwijl ze daar juist naar op zoek zijn. Ruimte om vragen te stellen hierover vinden ze niet. Ze verwachten, en hopen eigenlijk, dat juist de leiders ook op zoek zijn naar echtheid en openheid.

Omdat het instituut kerk niet meer het alleenrecht heeft op het gebied van het beleven van God, het leren over het christelijk leven en het samen onderzoeken van de Bijbel, gaan jongeren op zoek naar een andere manier waarin ze deze aspecten wel kunnen combineren met hun zoektocht naar echtheid. Een gemeenschap waar ze in een intieme sfeer kunnen delen over het leven en alle zaken die daarmee samenhangen, hebben ze niet kunnen vinden in de evangelische en pinksterbeweging. Voor kerken uit dit spectrum blijkt het lastig om op een authentieke manier dit te faciliteren. Dit is mede een reden waarom verschillende kerkverlaters op zoek zijn gegaan naar een kleinere

gemeenschap waar er wel ruimte is voor deze manier van met geloof omgaan. Anderen kerkverlaters hebben zelf het initiatief genomen om een dergelijke groep te starten. Jongeren hebben behoefte om bij te dragen aan gemeenschap en zijn daar in kleinere gemeenschappen, buiten de kerk mee aan de slag gegaan. Daar is plaats voor echte vriendschappen en om te delen.

10. Vergelijking met literatuur

10.1. Handboek Jongeren en religie

Het Handboek Jongeren en religie⁹ laat de huidige stand van zaken zien op het gebied van jongeren en religie. Actueel onderzoek wordt in dit boek door verschillende specialisten samengebracht. Hoewel er in dit boek is gekozen om mensen in de leeftijd van vijftien tot vijfentwintig te bestempelen als jongeren, en een aantal personen die ik geïnterviewd heb hier qua leeftijd iets boven vallen, ben ik toch van mening dat een aantal aspecten die genoemd worden overlappingsen vertonen met de personen die ik heb gesproken. Daarnaast is het belangrijk om te vermelden dat de evangelische beweging, over het algemeen, maar ook in de onderzoeken die in dit boek staan meestal wordt neergezet als een beweging die beter aansluit bij de huidige (jeugd)cultuur. Hier heb ik echter mijn vraagtekens bij. Dit handboek is ook veel breder dan alleen de doelgroep die ik heb geïnterviewd. Ik heb geprobeerd om een aantal relevante stukken te vergelijken met mijn uitkomsten. De overeenkomsten en verschillen die ik zie, en een enkele aanvulling, zal ik hier verder uiteenzetten.

10.1.1. Institutionele betrokkenheid

“In de literatuur wordt gesproken over individualisering en de-institutionalisering, de teloorgang van traditionele organisatiestructuren en de opkomst van zogenaamde lichte gemeenschappen en netwerken. Dergelijke veranderingen zouden ook hun weerslag hebben op de wijze waarop (jonge) gelovigen zich vandaag de dag organiseren: in mindere mate in institutionele verbanden, en in toenemende mate in verbanden die over het algemeen beweeglijker, vloeiender en persoonlijker zijn en die minder commitment vragen.”¹⁰

Institutionele betrokkenheid wordt in eerste instantie uitgedrukt als lidmaatschap van een religieuze (vooral kerkelijke) organisatie.¹¹ Over deze betrokkenheid kan voor jongeren uit evangelische en pentecostale kerken kwantitatief niets zeggen omdat er geen gegevens beschikbaar zijn. De teloorgang van traditionele organisatiestructuren en de veranderingen in de wijze waarop jonge gelovigen vorm geven aan de organisatie worden deels geïllustreerd door de resultaten van mijn onderzoek. Dat de verbanden met evangelische en pinksterkerken minder zijn geworden bij de doelgroep die ik heb onderzocht, is duidelijk. Ook zien we terug dat de nieuwe verbanden, mede omdat ze kleiner zijn, inderdaad beweeglijker en vloeiender zijn. Het feit dat deze verbanden ook persoonlijker zijn, is in de gevallen van kerkverlating die ik heb onderzocht logisch, één van de redenen waarom de kerk werd verlaten, is dat er behoefte was aan echt persoonlijke contacten.

10.1.2. Onvrede over organisatiestructuur

“Het interessante aan groepen als evangelicals en salafisten is dan weer dat zij niet behoren tot de gevestigde Nederlandse religieuze instituties, maar hun geloof wel praktiseren en beleven in institutionele verbanden en dat zij een zeer sterke betrokkenheid hebben op het geloof en de eigen groep, maar ook weer deel uitmaken van allerlei losse, sterk veranderlijke en soms virtuele netwerken. Het is deze groep van religieuze jongeren buiten de gevestigde religieuze instituties, die een oude assumptie van de secularisatietheorie logenstrafte: dat ontkerkelijking per definitie samenhangt met een afnemende interesse in religiositeit. De suggestie van het SCP in haar in 2005

⁹ Monique van Dijk-Groeneboer (red), *Handboek Jongeren en religie* (Almere: Uitgeverij Parhenon, 2010).

¹⁰ 'Ibid.' 35.

¹¹ 'Ibid.' 36.

*gepubliceerde rapport De Sociale Staat van Nederland lijkt in die zin aannemelijk te zijn. Volgens het SCP zou de afgenomen belangstelling voor kerken niet voorkomen uit een afgenomen belangstelling voor datgene waarop de kerken zich primair richten, maar veeleer uit onvrede over de organisatiestructuur en vanwege het feit dat buiten de traditionele institutionele settings allereerste alternatieve mogelijkheden zijn ontstaan om vorm te geven aan religieuze interesses en affiniteiten.*¹²

Wanneer ik het begin van de tweede zin: het is deze groep van religieuze jongeren buiten de gevestigde religieuze instituties; zou uitleggen als dat de evangelische en pinksterbeweging daar ook onder zou vallen, zou ik het helemaal eens zijn met wat hier gezegd wordt. Dat op basis van de beweging die de kerkverlaters die ik heb geïnterviewd, hebben gemaakt. Deze zijn namelijk ook voornamelijk uit onvrede over de organisatiestructuur, maar ook vanwege inhoudelijke redenen, weg gegaan uit de (traditionele) institutionele kerk. Echter, ik heb de indruk dat de auteur de evangelische en pinksterbeweging hier niet onder laat vallen. Nog meer, ik vermoed dat deze beweging juist worden gezien als één van de alternatieve mogelijkheden voor traditionele institutionele settings, zoals genoemd in de laatste zin. Hoewel de evangelische en pinksterbeweging voor personen uit traditionele kerkelijke groeperingen wellicht aantrekkelijker is zien hebben kerkverlaters dezelfde onvrede over de organisatiestructuur maar dan in de beweging waar ze zelf uit komen. Wellicht in misschien net iets andere vormen. De mogelijkheden voor het vormgeven aan religieuze interesses buiten zowel de traditionelere vorm van kerk alsook de evangelische en pinksterbeweging zijn legio. Deze beweging zien we terug in onder andere het verhaal van Mark en Linda die respectievelijk uit de Nederlands Hervormde en Christelijk Gereformeerde kerk naar een evangelische kerk gingen. Dit omdat de evangelische beweging hun meer aansprak. Echter na verloop van tijd bleek de evangelische beweging echter ook niet te brengen wat het in eerste instantie beloofde. Daarnaast zien we door het onderzoek *Ooit Evangelisch* dat er ook een beweging is vanuit de evangelische beweging terug naar traditionelere vormen van kerk.

10.1.3. Nieuwe sociale verbanden

“In het voorgaande spraken we al over een wijdverbreide veronderstelling met betrekking tot de religiositeit van jongeren vandaag de dag, namelijk dat religie volstrekt geïndividualiseerd zou zijn. We plaatsten een enkele kanttekening bij de gedachte door te wijzen op 'nieuwe' sociale verbanden waarin religie gestalte krijgt. Door te refereren aan deze nieuwe verbanden suggereerden wij dat individualisering niet leidt tot een volstrekt autarkische religieuze praxis, die los van alles en iedereen beoefend wordt. Tegelijkertijd benadrukken auteurs als Castells (2000), Maffesoli (1996) en in Nederland Duyvendak en Hurenkamp (2004), dat deze nieuwe verbanden anders zijn dan de oude geïnstitutionaliseerde verbanden vanwege het feit dat deze nieuwe verbanden 'vloeibaar' zijn in plaats van solide, licht in plaats van zwaar, beweeglijk in plaats van statisch, en veeleer tijdelijk dan langdurig. Met dergelijke karakterisering suggesteren deze auteurs dat deze verbanden bij uitstek toegesneden zijn op het individu dat weliswaar collectieve verbanden opzoekt, maar dat tegelijkertijd zijn of haar individualiteit daarin niet wil verliezen. In die zin sluiten deze nieuwe verbanden naadloos aan bij (en zijn het product van) het sinds de jaren '60 dominante ethos, waarin noties als

¹² 'ibid.' 46.

*individualiteit en authenticiteit centraal staan, het ethos van 'jezelf kunnen zijn' en 'jezelf kunnen ontplooien'.*¹³

Ik sluit mij aan bij wat hierbij wordt gezegd over dat individualisering niet leidt tot een volstrekt onafhankelijke religieuze praxis. In tegendeel, de kerkverlaters die ik heb geïnterviewd zijn juist op zoek naar andere vormen om op een betekenisvolle manier relaties aan te gaan met anderen om samen geloof te beleven. Deze nieuwe verbanden die ontstaan zijn tegelijkertijd veel lichter van aard maar daarin wordt wel gestreefd naar een hogere mate van diepgang in relaties. Dit krijgt vorm in kleinere zelfstandige huisgroepen die op een regelmatige basis bij elkaar komen, of een vriendengroep die op een netwerkmanier verbanden met elkaar heeft of in relaties één-op-één. De mate van organisatie hierin is duidelijk minder dan in institutionele gemeenschappen. Of deze nieuwe verbanden ook daadwerkelijk een meer tijdelijke insteek hebben dan een langdurige daar kan ik geen commentaar op geven. Wel is het opmerkelijk dat de meeste personen die ik heb gesproken duidelijk zijn over het feit dat ze op dit moment kiezen voor de vorm van geloven waar ze zich op het moment in bevinden omdat die manier op dit moment het beste voor hun persoonlijk is. Het individu blijkt hierin dus alsnog centraal te staan.

10.1.4. Waarden

*“Veel jongerenonderzoekers onderkennen dat dit naoorlogse ethos nog altijd dominant is, ook onder jongere generaties. Jezelf zijn en je eigen ding doen zijn centrale noties voor jongeren, evenals gerelateerde noties als je persoonlijke geluk nastreven, jezelf ontplooien en vrij zijn. [...] Zo omschrijven bijna alle jongeren (80-100%) waarden als 'genieten van het leven', 'plezier maken', 'vooruitkomen in je leven', 'vrij en onafhankelijk zijn' en 'leven in harmonie met jezelf', het liefst in combinatie met een gelukkige relatie.*¹⁴

Overigens blijkt uit deze onderzoeken dat authenticiteit een brede waarde is, die verbonden met hedonistische, relationele en verrassenderwijs 'traditionele' waarden. Het hedonisme komt tot uitdrukking in het streven naar plezier, 'fun' en het genieten van het leven; het relationele in het belang dat aan vriendschappen en relaties gehecht wordt; en het traditionele in dat jongeren toch ook gekenmerkt worden door een huisje-boompje-beestje-streven. Tevens wordt het streven naar een goed en authentiek leven verbonden met altruïstische waarden. Zo stellen Boschma en Groen (2006) dat de huidige generatie jongeren socialer en meer maatschappelijk betrokken is dan de vorige generatie. Altruïstische levensdoelen worden door jongeren bijna even vaak onderschreven als hedonistisch levensdoelen. Zo wil bijna 90% van de jongeren een goed en rechtvaardig mens zijn en ongeveer 80% wil klaar staan voor andere mensen of ze helpen bij moeilijkheden (Van Dijk-Groeneboer en Maas 2005). Gegevens uit het onderzoek van Kregting en Sanders (2003) komen hiermee overeen. Zo vinden nagenoeg alle jongeren 'goed zijn voor andere mensen in hun omgeving' belangrijk voor een goed en zinvol leven.”¹⁵

De waarden die hier over jongeren worden genoemd worden zoals 'jezelf zijn', 'jezelf ontplooien', 'leven in harmonie met jezelf' en authenticiteit verbonden met hedonistische, relationele en traditionele waarden komen grotendeels overeen met de waarden die geuit werden door de kerkverlaters die ik heb gesproken. Jezelf zijn is een belangrijk onderdeel van authenticiteit, dat erg

¹³ 'ibid.' 49.

¹⁴ 'ibid.' 50.

¹⁵ 'ibid.'

hoog gewaardeerd wordt. Daarnaast is zelfontplooiing en vooruitkomen in combinatie van er zijn voor anderen belangrijk. Door de personen die ik heb geïnterviewd wordt het aan je zelf denken en zelf verder groeien in verband gebracht met het hebben van authentieke vriendschappen. Om te kunnen groeien heb je anderen nodig.

10.1.5. Religieuze therapie

“Roeland (2008; 2009) geeft aan dat ook onder evangelicals een therapeutische wending heeft plaatsgevonden, in de zin dat het hedendaagse evangelicalisme voorziet in een religieuze therapie, gericht op het omgaan met allerlei dagelijks problemen en onzekerheden waar jongeren mee geconfronteerd worden. In preken en seminars worden vooral problemen met betrekking tot identiteit, zelfpresentatie, zelfvertrouwen en relaties besproken. Volgens Roeland gaat het daarbij deels om het aanbieden van strategieën aan jongeren om hiermee om te gaan, maar ook om hen troost en veiligheid te laten vinden in een liefdevolle en zorgzame God.”¹⁶

Wat Roeland hier aanduidt wordt direct herkend door verschillende van de kerkverlaters. Zij hebben er echter moeite mee dat het vaker gaat over Bijbelse principes in combinatie met de nodige dosis psychologie en een pastorale insteek. Zelf laten de personen in kwestie duidelijk merken dat ze behoefte hebben aan meer diepgang en degelijk onderwijs. Voor andere jongeren is deze therapeutische functie van religie echter belangrijk. Juist bij crisiservaringen functioneert religie volgens Roeland. Dan zoeken jongeren naar houvast en begeleiding bij levensvragen.¹⁷

10.1.6. Over taal van en voor jongeren

“De grote religieuze instituten in Nederland hebben allemaal te maken met een groot verschil in taal die wordt gebruikt in de traditionele geschriften en in de huidige samenleving. [...]

Taal speelt bovendien een andere rol in het leven van jongeren dan jaren geleden. Communicatie gebeurt 24 uur per dag via diverse media, zoals mobiele telefonie, computers, TV en muziek. Deze communicatiemiddelen die voor jongeren zeer vertrouwd en belangrijk zijn, zijn van een heel andere orde dan de communicatie via literatuur en prediking. Jongeren zijn veel minder vertrouwd met het lezen van een boek en het luisteren naar een gesproken tekst, dan dat dit twintig jaar geleden het geval was. Ze zijn gewend aan korte, staccatoachtige mededelingen en aan veel symbooltaal.”¹⁸

Wat hier gezegd wordt is een duiding van het verschil tussen de verschillende generaties. Dit verschil is één van de redenen waarom verschillende jongeren zich niet meer thuis voelen in de kerk. Waar jongerencultuur zich ontwikkelt heeft op het gebied van communiceren, lijkt het alsof de vormen en manieren van communicatie zoals die gewend zijn in evangelische en pinkstergemeenten zich niet mee hebben ontwikkeld. Of dit zou moeten is natuurlijk een tweede vraag, maar wat duidelijk is, is dat er op dit gebied weinig tot geen aansluiting meer is tussen jongeren en de gemeente. De kritiek die geuit wordt door de kerkverlaters op de vormen en liturgie zoals die gebruikelijk is in deze kerken, is een illustratie van de verschillen in beleving tussen de verschillende generaties.

“De waarden die jongeren anno 2010 belangrijk vinden, zoals respectvol zijn, authentiek zijn, jezelf zijn, spelen hierbij een complicerende rol. Wanneer jongeren in gesprek gaan met pastores,

¹⁶ ‘ibid.’ 60.

¹⁷ ‘ibid.’ 217

¹⁸ ‘ibid.’ 218 – 219.

dominees en imams, zullen ze erop gericht zijn dat hun gesprekspartners hen serieus nemen en zelf authentiek zijn. Hoe dit wordt beoordeeld is niet zo duidelijk, maar uiteraard verloopt deze communicatie via taal. Hierbij komt al snel het probleem naar voren dat jongeren de traditionele taal van de gezagsdragers niet kennen. [...] Scholing van religieuze jongerenwerkers om zich de taal en leefwereld van jongeren eigen te maken, werd reeds door diverse auteurs in dit boek als aandachtspunt genoemd.

Jongeren hechten eraan dat ze serieus genomen worden en als gelijkwaardige gesprekspartners worden gezien. Dit geldt ook voor het organiseren van activiteiten vanuit religieuze instituten. In de best practices in dit boek zien we ook dat activiteiten die mede door jongeren zelf worden georganiseerd, succesvol zijn. [...]"¹⁹

De leefwereld van jongeren en jongvolwassenen is voor personen die daarin niet functioneren lastig te begrijpen. Eén van de aspecten die daarbij komt spelen is het verschil in gebruik van taal. Echter, voor verschillende kerkverlaters was de indruk dat er zelfs niet op een authentieke manier een gesprek mogelijk was, dat ze lang niet altijd serieus worden genomen en vaak ook niet als gelijkwaardige gesprekspartners worden gezien. Dat er een verschil is tussen hoe jonge kerkverlaters kerk beleefden en hoe oudere leiders de kerk vorm geven mag duidelijk zijn uit de verschillende hoofdstukken. Dat hier weinig tot geen communicatie over is, is misschien minder duidelijk. Naar mijn mening was het misschien met de kerkverlating minder hard gelopen wanneer jongeren als gelijkwaardige gesprekspartners waren gezien.

10.2. Ooit evangelisch

Ooit evangelisch, *de achterdeur van evangelische gemeenten*²⁰, is het resultaat van een onderzoek naar kerkverlating uit de evangelische beweging dat gepubliceerd werd in 2009. Dit onderzoek is gedaan onder een bredere leeftijdsgroep, 87 van de 103 respondenten waren boven de dertig jaar oud en 60 van deze 87 boven de 45 jaar oud. Dit onderzoek heeft aan de basis gestaan voor de onderzoeksvraag die ik heb gesteld. Het resultaat van dit onderzoek wekte mijn interesse om een kwalitatief onderzoek te doen onder jongere kerkverlaters. Hieronder zal ik laten zien dat er weinig tot geen verschillen zijn tussen de uitkomsten van Ooit evangelisch en mijn bevindingen. En de verschillen die er zijn, zijn eigenlijk alleen nuanceverschillen.

Ten eerste is het goed om op te merken dat de eerste overeenkomst al ligt bij het feit dat zowel bij Ooit evangelisch als bij mijn onderzoek de respondenten gemiddeld hoger zijn opgeleid (HBO/WO). Dat betreft 78% van de respondenten van Ooit evangelisch²¹ en van de respondenten die ik heb geïnterviewd hebben zes van de negen personen een HBO/WO denkniveau.

Ten tweede is het opmerkelijk dat het bij beide onderzoeken kerkverlaters personen zijn die een redelijke tot grote mate van toewijding hadden. De respondenten van Ooit evangelisch waren gemiddeld 18 jaar lang betrokken bij de gemeente. De kerkverlaters die ik heb geïnterviewd kunnen mede vanwege hun leeftijd niet zo lang betrokken zijn geweest, de gemiddelde leeftijd betreft hier namelijk 26. Wat wel voor betrokkenheid spreekt is dat vier van de negen personen een Bijbelschool hebben gedaan, en dat naast die vier, twee personen een Discipelschap Training School van Jeugd met een Opdracht hebben gedaan. Ook hebben een aantal jongere kerkverlaters dragende taken

¹⁹ 'Ibid.' 219.

²⁰ Otto de Bruijne, Peter Pit, en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch* (Kampen: Kok, 2009)

²¹ 'Ibid.' 85.

uitgeoefend in de gemeentes waar ze kwamen. Van eindverantwoordelijke van het dramateam tot zangleiding en tot verantwoordelijke voor jeugdwerk.

10.2.1. Geslotenheid

De belangrijkste redenen die aangedragen worden in de conclusie van Ooit evangelisch wordt samengevat onder de term geslotenheid. Hieronder wordt onder andere verstaan: *“een verschil in visie op geloof’, ‘problemen met een (bepaald) evangelisch geloof’, ‘gebrek aan ruimte voor andere meningen, ideeën, twijfels en vragen’, ‘hoge en verplichte maatstaven’ en enkele opmerkingen over het ‘sektarische karakter van de evangelische gemeente’. [...] Deze geslotenheid uit zich dan in groepsdwang en het dwingende karakter van het gemeentelven die beiden veelvuldig in de enquêtes genoemd worden. [...] Veel van de evangelische gemeenten stellen zich dan op als een select gezelschap. Er is een ‘als het je niet bevalt, ga je maar weg’-houding. Daarbij wordt niet gekozen voor samenwerking en openheid naar elkaar, maar voor uitsluiting van andersdenkenden. Er is zo’n stelligheid in de eigen ‘ware’ visie, de ‘enig ware’ manier van gemeente-zijn, dat andere opties geen kans krijgen.”*²²

Verschillende vormen van geslotenheid die hier genoemd worden zie ik terug in de verhalen van jongere kerkverlaters. Vooral gebrek aan ruimte voor andere meningen, ideeën, twijfels en vragen en een verschil in visie op geloof zijn herkenbaar. Ook de stelligheid in visie die geen ruimte biedt aan andersdenkenden is een aspect waar de jongvolwassenen die ik heb geïnterviewd, tegen aan zijn gelopen.

10.2.2. Manipulatie door leiders

*“Manipulatie door leiders is een belangrijke reden voor vertrek. Leiderschap lijkt soms gelijk te staan aan onfeilbaarheid. Er blijkt een onuitgesproken ‘leer van de onfeilbaarheid van de leider’ in een aantal evangelische gemeenten te zijn. Die onaantastbaarheid wordt door bepaalde boeken verdedigd en tijdens een crisis door ingeroepen leiders van buitenaf bevestigd. Door gebrek aan structuren om die macht te controleren ontardt dit in situaties die als manipulatie worden ervaren. Ook laat een onaantastbaar leiderschap geen openheid voor ideeën en meningen toe en wordt het moeilijk om kritiek op een goede manier te verwerken.”*²³

De onfeilbaarheid van leiderschap komt in mijn resultaten minder sterk naar voren dan dat die hier bovenstaand naar voren komt. Wel komt het gevoel overheen dat het leiderschap geen openheid heeft en dat er een cultuur kan heersen van controle en manipulatie. Dit heeft volgens de conclusie die getrokken wordt in Ooit evangelisch te maken met het feit dat er een gebrek aan structuren is die macht controleert. Dit is echter niet zo getypeerd door de kerkverlaters die ik heb gesproken. Daar werd over het algemeen juist een veelheid aan structuren etc. ervaren. Dit zou echter te verklaren zijn door het feit dat degenen die hier tegenaan liepen uit grotere evangelische en pinkstergemeenten kwamen. Deze structuren waren echter geen goede tegenhanger voor de controle cultuur die er bestond.

10.2.3. Gedachtegoed van deze gemeente botste met de werkelijkheid

“Uit ons onderzoek blijkt dat mensen in een bepaalde rol of hokje geduwd worden als zij niet voldoen aan de visie op genezing, de overwinningstheologie, de hoge verwachtingen wat betreft inzet en

²² ‘ibid.’ 87.

²³ ‘ibid.’ 89.

levensheiliging en de loyaliteit ten opzicht van de gemeente en vooral haar leiders. [...] Ook in visie op leiderschap en gemeente heersen veel idealen. Dan is kritiek al snel onmogelijk. Degene die meedenkt en zaken fout ziet gaan, wordt niet als bondgenoot, maar als verrader gezien. De theologie, de eigen visies, idealen en normen botsen met de werkelijkheid en het leven van de mensen. De werkelijkheid van een gebroken schepping wordt ontkend door het voortdurend hameren op idealen en overwinningsgedachten. Niet de overwinningstheologie of de leiders die het uitdragen krijgen de schuld, maar de gemeenteleden die al lijden aan de gebrokenheid. Zij krijgen de last van de schuld er nog eens bij.”²⁴

De kerkverlaters die ik heb geïnterviewd zullen zich zeker herkennen in deze conclusie. De ideale wereld die gepredikt wordt in sommige evangelische en pinkstergemeentes staat haaks op de gebrokenheid van de schepping en wordt regelmatig als al overwonnen beschouwd. Hierdoor lijkt er weinig ruimte te bestaan voor mensen die niet voldoen aan de maatstaven van de zogenaamde ‘geestelijkheid’ die heerst. Feedback geven op zaken als deze is zo goed als onmogelijk en worden beschouwd als ongelovige kritiek. De jongeren die ik heb gesproken over deze ongezonde vorm van geestelijkheid hebben ervaren dat wanneer je hier niet in mee gaat, je buiten de boot valt.

10.2.4. Opmerkingen

Naast dat er veel overeenkomsten zijn met het onderzoek Ooit evangelisch zie ik een aantal aspecten die ik heb opgemerkt hierin minder sterk of niet terugkomen. Waar er voor de kerkverlaters die gereageerd hebben op de enquête van Ooit evangelisch wel kritiek wordt geuit op de prediking en het gebrek aan diepgang hierin, wordt er verder weinig tot niets gezegd over de overige onderdelen van de gebruikte vormen en liturgie. Voor de kerkverlaters die ik heb gesproken waren de andere onderdelen echter niet veel bevredigender. De manier waarop er vorm wordt gegeven aan de diensten paste niet meer bij de belevingswereld van deze jonge kerkverlaters. Dit zie ik niet terugkomen in Ooit evangelisch.

Ook zie ik minder doorschemeren bij Ooit evangelisch dat kerkverlaters op zoek zijn hoe ze wél op een authentieke manier vorm kunnen geven aan geloven, en aan geloven en gemeenschap. Dit was naar mijn mening namelijk wel een van de redenen dat jonge kerkverlaters weg gingen. De zoektocht die ze leiden heeft hun buiten de muren van de kerk gebracht en de meesten zien zichzelf ook niet snel weer binnen die muren terugkeren. Andere vormen hebben de plaats ingenomen van de plek die de evangelische en pinksterbeweging ooit had.

²⁴ ‘Ibid.’ 89-90.

11. Samenvatting

Naar aanleiding van het onderzoek Ooit evangelisch²⁵ uit 2009 van Otto de Bruijne, Peter Pit en Karin Timmerman raakte ik geïnteresseerd in kerkverlating. Waar Ooit evangelische zich richt op de volle breedte van kerkverlating is dit onderzoek gericht op jongeren en kerkverlating. Het kwalitatieve onderzoek dat ik heb uitgevoerd heeft als onderzoeksonderwerp: *'De zoektocht van gelovige jongeren tussen de 20 en 30 jaar, die kerken van met evangelische en/of pinkster signatuur hebben verlaten en de motivatie van deze jongeren om deze kerken te verlaten.'* De motivatie van het onderzoeksontwerp ligt in het inzichtelijk maken voor kerkelijk en para-kerkelijk jeugdwerk wat deze jongeren beweegt in hun geloof en wat hun motivatie is geweest om de kerk te verlaten.

De eerste stap was het maken van een topiclijst met onderwerpen die mogelijk van toepassing zouden kunnen zijn op deze jongeren. Deze topiclijst heb ik gebruikt bij de diepte-interviews die ik bij negen personen, die binnen deze afbakening pasten, heb afgenomen.

De tweede stap bestond uit het woord voor woord uittypen van de opgenomen audio van deze interviews van gemiddeld 45 minuten. Deze uitgetypte interviews zijn vervolgens middels kleuren gelabeld op basis van de onderwerpen die naar voren kwamen. De uitkomsten van de interviews zijn vervolgens per onderwerp bij elkaar in een document geplaatst.

Als derde stap is dit verwerkt tot lopende verhalen en voorzien van commentaar per onderwerp met daarbij behorende conclusies. Hieronder de vijf onderwerpen die voornamelijk ter sprake zijn gekomen en een korte conclusie op basis van de resultaten:

- *Vormen en liturgieën.* Jonge kerkverlaters voelen zich niet meer thuis bij de gebruikte vormen en liturgieën en missen de doordenking op deze gebieden.
- *Geloof, beleving en vragen.* Jonge kerkverlaters ervaren geen ruimte om vragen te mogen stellen en twijfels te mogen uiten. Voor hen is de zoektocht een belangrijk aspect van geloven.
- *Gemeenschap en vriendschappen.* Jonge kerkverlaters zien vriendschappen als basis voor gemeenschap. Voor hen zijn vriendschappen in kleinere groepen veel meer het hebben van gemeenschap dan het samenkomen in een gemeente. Daarnaast is de kerk niet meer de enige plek waar God te vinden is.
- *Authenticiteit.* Jonge kerkverlaters hechten grote waarde aan echtheid en openheid en ervaren dit niet in de gemiddelde evangelische en pinkstergemeente.
- *Leiderschap in kerken.* Jonge kerkverlaters zien leiderschap in kerken meestal als ongezond. Openheid is iets wat ze erg missen en ze ervaren dat er sprake is van ongezonde controle en soms manipulatie om de visie van de leider werkelijkheid te zien worden.

Op basis van deze conclusies heb ik de volgende aanbevelingen gedaan:

- Ga in gesprek met jongeren;
- Prikkel jongeren en laat ze zelf nadenken, leer ze zelf keuzes te maken en daar vervolgens verantwoordelijkheid voor te dragen;
- Zorg voor goede inhoud en diepgang van onder andere de prediking;
- Bouw aan oprechte relaties met jongeren en durf kwetsbaar en jezelf te zijn.

²⁵ Otto de Bruijne, Peter Pit, en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch* (Kampen: Kok, 2009)

12. Aanbevelingen aan leiders

Hoewel de geïnterviewde kerkverlaters veel op en aan te merken hebben op de huidige staat van de evangelische en pinksterbeweging en –kerken, zitten ze natuurlijk ook vol ideeën over hoe het beter of anders zou kunnen. In de interviews die ik heb gedaan merkte ik dat in de verhalen die deze jongeren vertelden heel veel anders had kunnen lopen wanneer hun leiders op een andere manier in contact hadden gestaan met deze jongeren. Met de manier waarop een leider met ‘zijn’ jongeren om gaat staat of valt veel.

12.1. In gesprek gaan

Een van de belangrijkste tips die duidelijk naar voren is gekomen, is dat jongeren de behoefte ervaren dat het gesprek met ze wordt aangegaan. Het naar de kerk komen en consumeren hebben ze gehad. Ze hebben behoefte aan eerlijke en open gesprekken. Gesprekken die gaan over waar ze behoefte aan hebben, hoe ze hun geloof ervaren en wat ze nog meer willen leren en ontdekken. Victoria zegt:

“Ga het gesprek aan moet gaan met degenen die bij jou in de gemeente zitten en zeg niet simpelweg ‘God zegt het dus het is zo.’ Ga het gesprek aan. Kijk maar wat er uit komt, wees het maar eens niet eens met elkaar. Kijk dan of je nog steeds in dezelfde kerk kunt zitten.” - Victoria

De kerkverlaters die ik heb gesproken zijn over het algemeen hoger opgeleid en zouden een hele degelijke en doordachte bijdrage kunnen leveren aan de gemeente, ook al zijn ze soms misschien nog jong. Mijn vermoeden is dat wanneer deze kerkverlaters op een goede manier een bijdrage hadden kunnen leveren, rekening houdend met hun grenzen en beperkingen, ze in de toekomst uitermate geschikt waren geweest voor verantwoording dragende functies in de gemeentes welke ze nu hebben verlaten.

Hoewel jongeren vaak nog de ervaring missen, kunnen ze een waardevolle visie geven op het gemeentelven en het christen zijn in de huidige maatschappij. Wanneer leiders het gesprek aan durven te gaan met deze jongeren is de kans groot dat we veel jonge mensen houden binnen de kerk.

12.2. Jongeren prikkelen en zelf laten nadenken, leer ze zelf keuzes te maken en daar verantwoordelijkheid voor te dragen

"Ik zou willen meegeven dat je de jonge mensen leert om eigen keuzes te maken en ze uit te dagen om eigen keuzes te maken en laat vervolgens ze ook zelf daarvoor de verantwoordelijkheid dragen. Dus niet iets opleggen in de trant van zo hoort en zo moet het, maar wát wil je doen, wát zijn je opties, overweeg ze met de jongere samen, kies samen en laat ze mede de verantwoordelijkheid dragen. Natuurlijk in de mate die bij hen past en bouw dit op, maar geef ze ruimte. Maak ze duidelijk dat ze zelf mogen kiezen en dat God ook tegen hen spreekt. Daag de jonge mensen uit en wees er voor ze wanneer ze je hulp nodig hebben, praat met ze mee, maar daag ze uit om zelf na te denken." - Floris

Volwassen worden is een proces van heroverwegen van de waarden welke iemand van huis uit heeft meegekregen en op basis daarvan wordt een eigen levensvisie ontwikkeld. Wanneer er in de kerk alleen maar een set must-do's gecommuniceerd wordt, zonder dat er openheid is om deze waarden te heroverwegen en in vrijheid deze te internaliseren, zullen jongeren na verloop van tijd toch hun

vraagtekens gaan zetten bij wat ze aangeleerd hebben gekregen. Als er ervaren wordt dat hier geen ruimte voor is, bestaat de kans dat ze buiten de kerk op zoek gaan naar de antwoorden.

Een grote kans ligt echter in het begeleiden van jongeren bij hun vragen, hun keuzes en het dragen van verantwoordelijkheid. De indruk die ik heb, is dat heel veel jongeren zeer open staan voor mentoring en coaching en hierin kan zeker een rol zijn weggelegd voor de kerk(leiders). Wanneer jongeren tijdens hun zoektocht begeleid worden door mensen met meer levenservaring en die dat op de juiste manier weten over te brengen, zal die zoektocht alleen maar verdiept worden. Dat besef hebben de jongeren vaak zelf ook. Waar jongeren in mijn optiek echter geen behoefte aan hebben, is de wijzende betweterige vinger die naar hun wordt uitgestoken. Degene die coaching of mentoring doet, moet zich bewust zijn van het feit dat hij of zij uit een andere generatie komt dan de jongeren waar een relatie mee wordt aangegaan. Eigen denkbeelden moeten niet geuit worden als de enige mogelijkheid, maar als één van de mogelijkheden. De nadruk moet liggen op het zijn van een gids in plaats van een herder. Een gids laat alles zien en laat degene die hij begeleidt kiezen wat het mooiste onderdeel was van de tour, een herder daarentegen leidt iemand direct naar de bestemming. Aan het eerste hebben jongeren naar mijn mening veel meer behoefte.

12.3. Zorg voor goede inhoud en diepgang

"Zorg voor goede inhoud en diepgang, goede sprekers, goede theologen, nodig mensen uit die misschien wel een heel andere visie hebben, misschien een filosoof, en ga lekker met elkaar in gesprek. En dan niet het klassieke eenrichtingsverkeer, maar ook dat er interactie kan zijn. Vernieuwend en niet het standaard, klassieke onderwijs wat we allemaal al kennen, maar echt investeren in goed gedegen onderwijs, is waar volgens mij het meeste behoefte aan is. Want wanneer je jongeren die opgegroeid zijn in de kerk en daar 'alles' geleerd hebben, te kunnen behouden moet je ze echt iets kunnen bieden waar ze wat mee kunnen. Zorg dat jongeren zelf mee gaan denken en zelf mee gaan onderzoeken. Dat is, denk ik, de enige manier om jongeren voor de toekomst echt te behouden binnen de kerk." - Danielle

In de maatschappij waarin jongeren vandaag de dag leven is kennis alom tegenwoordig. Jongeren zijn vaak niet meer dan twee handelingen verwijderd van de grootste zoekmachine ter wereld. Alles is te vinden en over elk onderwerp word je bedolven aan informatie. Google biedt echter niet de mogelijkheid om deze informatie te doorleven en te bespreken met door het leven gevormde wijze personen. De jongeren die ik heb gesproken hebben behoefte aan kwalitatief hoogstaande informatie die gedeeld wordt door iemand die dat op een goede manier weet over te brengen en iemand die hun uitdaagt om na te denken en bereid is om daarover in gesprek te gaan. In een samenleving waar alles beschikbaar is en alles snel moet, wordt de diepgang gemist. Bij de kerk ligt de kans om de mogelijkheid tot diepgang te faciliteren.

12.4. Bouw aan oprechte relaties met jongeren en durf kwetsbaar en jezelf te zijn

"Ik denk dat we echt in een tijd leven waarin iedereen op zoek is naar echtheid. Als jongeren zelf gaan nadenken en die zoektocht echt aangaan en jij als leider ze daarin begeleidt dan zal je ze behouden, want dat is wat je als kerk te bieden hebt. Dat vind je nergens anders." - Danielle

De jongeren die ik heb gesproken, zijn allemaal op zoek naar authenticiteit en relaties die dieper gaan dan het oppervlakkige. Hierin is volgens mij door kerken regelmatig de plank misgeslagen. Ook in de kerk heerst de cultuur dat men zich beter voor wil doen dan dat men is, terwijl de kerk juist de plek zou moeten zijn waar iedereen kan komen zoals hij is. Dat dit regelmatig niet zo werkt is

jammer. Hier ligt echter zowel een uitdaging als een enorme kans. De uitdaging is dat er kritisch gekeken zou moeten worden naar de heersende cultuur in de gemeente. Is die inderdaad zo open als we wel graag zouden willen zien, en geven de leiders zelf het voorbeeld op het gebied van openheid en kwetsbaarheid. Naar mijn mening is de kans enorm groot dat als de kerk kwetsbaar en open gaat functioneren dat een aantrekkingskracht zal hebben op zowel randkerkelijke, buitenkerkelijke als binnen de kerk functionerende christelijke jongeren.

Als er vanuit deze manier, of beter gezegd, levenshouding relaties aangegaan wordt met jongeren, zal dat een grote impuls kunnen zijn voor het jongerenwerk binnen kerken. Toen ik Danielle interviewde vroeg ik haar of het meer om de relatie en delen gaat dan om het organiseren, zij antwoordde:

"Ja, minder de vorm en, dan spreek ik voor mijzelf, we zijn natuurlijk best open-minded, we leven in een gekke wereld en de kerk is zo vaak een star systeem en wees daar eens wat lossier in en durf, gebruik die jongeren en laat ze niet alleen maar zitten en consumeren, vraag ze waar zij behoefte aan hebben. Zorg dat zij die zorg en inhoud krijgen die ze verdienen en die ze nodig hebben."

De boodschap die Mark en Linda aan kerkleiders zouden willen geven is de volgende:

Durf mank te lopen [een verwijzing naar het laten zien dat je geen perfecte christen bent] en wees nederig, praktiseer dienend leiderschap. Jezus is heel duidelijk bij de voetwassing, zoals Jezus de voeten van zijn discipelen waste moeten wij dat ook onderling doen. Dat is heel moeilijk om vorm te geven. Maar je moet niet alles zelf willen doen, je moet uitbesteden net als Mozes deed. Een stukje nederigheid en echtheid. Durf kwetsbaar te zijn, durf jezelf te zijn. En dat is moeilijk.

13. Reflectie

In februari 2011 ben ik begonnen met het eerste idee dat ik had voor mijn afstudeeronderzoek. Na het lezen van Ooit evangelisch ben ik in gesprek gegaan met Eduard Groen en Lambert Dekkers om over dit onderwerp af te studeren. Vervolgens heb ik de mogelijkheid gehad om Otto de Bruijne te interviewen. Na het maken van een onderzoeksontwerp met de nodige begeleiding van Eduard Groen ben ik een topiclijst gaan samenstellen en ben vervolgens op zoek gegaan naar personen die ik zou kunnen interviewen. De interviews heb ik in de zomer van 2011 gehouden en uitgewerkt. De eerste versie van de resultaten heb ik gepresenteerd in oktober 2011. Daarna heeft het een lange tijd geduurd voordat het verslag vorm kreeg zoals het nu is. Hiervoor zijn meerdere oorzaken aan te wijzen. Onder andere het beginnen van een tweede bachelor tot docent Engels en het krijgen van promotie op mijn werk waardoor ik meer moest gaan werken zijn hier de voornaamste redenen voor. Uiteindelijk ben ik in juni 2012 gaan zitten om het verslag af te maken. De eerste versie hiervan heb ik begin juli afgeleverd.

Als ik terugkijk op het verloop van het onderzoek en mijn tijdsinvestering hierin heb ik in de tweede helft van 2011 teveel hooi op mijn vork genomen op verschillende vlakken. Hierdoor heb ik mij niet goed kunnen concentreren op het afstuderen. Ik heb geleerd dat wanneer ik in de toekomst weer een belangrijk project ga doen ik mijn tijd beter moet indelen en pro-actiever op zoek moet naar begeleiding en deadlines. Van nature ben ik iemand die graag zelfstandig ergens aan werkt maar dit heeft er tot geleid dat ik veel langer bezig ben geweest met afstuderen dan nodig was. Daarnaast heb ik wel ontdekt dat ik mijzelf heb onderschat. In het begin ervoer ik een vrij grote drempel om te starten omdat ik het hele project niet goed kon over zien. Uiteindelijk ben ik tevreden met het resultaat wat ik heb geleverd en heb ik gemerkt dat wanneer ik stap voor stap te werk ga het goed te doen is.

Dit kwalitatieve onderzoek heeft een in mijn ogen mooi resultaat opgeleverd. Volledige validiteit van dit onderzoek valt te betwisten omdat er een beperkte groep mensen geïnterviewd is en omdat er geen kwantitatief onderzoek is gedaan om de resultaten te staven. Toch ben ik van mening dat het beeld dat geschetst wordt wel degelijk een goede indicatie is van het gedachtegoed wat er heerst. Ook het neerzetten van de meningen van deze negen personen als maatgevend voor de hele doelgroep is op basis van dit onderzoek niet te rechtvaardigen. Wel zal het aanknopingspunten bevatten om verdere gesprekken te voeren met personen uit deze doelgroep. Dat is uiteindelijk voor mij ook het doel.

In het proces van het doen van dit onderzoek heb ik enorm veel geleerd. Ik ben gegroeid in het werken in een project over een langere termijn, heb ik geleerd om onderzoek te doen, hiervoor heb ik namelijk nooit een empirisch onderzoek uitgevoerd, en heb ik veel nuttige kennis opgedaan voor het werkveld. Aan de ene kant ben ik geschrokken van de resultaten ook al had ik deze uitkomsten wel enigszins verwacht. Het valt me tegen hoe het klimaat in kerken ervoor kan zorgen dat sommige jongeren liever weggaan dan blijven. In het beschrijven van mijn onderzoek aan derden heb ik de kerk vaak beschreven als een dysfunctioneel gezin en ik denk dat deze metafoer zeer treffend is. Aan de andere kant heb ik verschillende hoopvolle reacties gekregen van zowel jongeren als kerkleiders. Jongeren die zich begrepen voelen en blij zijn met het feit dat er aandacht wordt besteed aan deze beweging uit de kerk en van kerkleiders die oprecht willen werken aan een beter klimaat voor jongeren. Waar jongerenwerkers vaak wel een onderbuik gevoel hebben over kerkverlating uit de

evangelische en pinksterbeweging hoop ik dat dit onderzoek een middel zal zijn om bewustwording en begrip te creëren in het werkveld. Nogmaals, hoewel deze resultaten niet maatgevend zijn, kunnen ze wel als een indicatie gezien worden om meer kennis op te doen over deze doelgroep en hoe zij denkt.

Vanuit theologisch perspectief zijn er een aantal zaken die ik interessant vind om te noemen. Ten eerste is het interessant om te zien dat de jongeren die ik heb gesproken geloof in God los koppelen van naar de kerk gaan. Waar voor veel christenen geloof en God samenhangen met kerkgang blijkt dit voor de kerkverlaters anders. Daarnaast wordt door jongeren de invulling van het begrip kerk geherdefinieerd. Waar voor de gemiddelde persoon kerk de connotatie heeft van zondagochtend vroeg je bed uit en op woensdagavond naar de Bijbelstudie is voor deze jongeren kerk een veel breder begrip. Samen bij elkaar komen en leuke dingen doen verstaan sommigen ook onder kerk zijn. Ook het leiderschap wat er in kerken gebruikelijk is wordt door deze kerkverlaters ter discussie gesteld. De vorm die we kennen blijkt voor verschillenden eerder verstikkend dan bevorderend te zijn. De uitspraken die gedaan worden over onder andere leiderschap zouden een aanzet kunnen zijn voor een heel nieuw onderzoek.

14. Literatuurlijst

Bruijne, Otto de; Peter Pit, en Karin Timmerman, *Ooit evangelisch, de achterdeur van evangelische gemeenten*. Kampen: Kok, 2009.

Dijk-Groeneboer, Monique van (red), *Handboek Jongeren en religie, Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*. Almere: Uitgeverij Parhenon, 2010

Foster, Richard. *Het feest van de navolging*. Theologische Uitgeverij Ekklesia, 2005

Kimbal, Dan. *They Like Jesus but Not the Church, insights from emerging generations*. Grand Rapids: Zondervan, 2007.

Kinnaman, David. *Unchristian, what a new generation really thinks about Christianity ... and why it matters*. Grand Rapids: Baker Books, 2007.

15. Bijlagen

15.1. Topiclijst

Gezin van herkomst

- Welke rol speelde geloofsoopvoeding in het gezin van herkomst?

Religieuze socialisatie

- Hoe is die persoon opgegroeid, is die in een gemeente opgegroeid of later tot geloof gekomen?
- Wat waren toen redenen om te geloven?
- Is er een beslissingsmoment (doop) geweest?
- Waren er rolmodellen in de tijd dat er een gemeente bezocht?

Kerkverlating

- Hoe is dat proces verlopen, was er een beslissingsmoment, wat heeft dat versneld/ vertraagd?
- Wat is de reden geweest om uiteindelijk weg te gaan, waar werd tegenaan gelopen? (Wat waren de omstandigheden?)
- Wat is de invloed van demografie en mobiliteit?
- Welke rolmodellen, literatuur, andere bronnen zijn van invloed geweest?

Hoe wordt geloof beleefd?

- Wordt geloof doordacht, op welke manier?
- Wat wordt er geloofd?
- Hoe wordt er gekeken naar geloofsvragen?
- Welke plek heeft het onderwerp twijfelen / zeker weten?
- Hoe werd/ wordt er vorm gegeven aan geloof, op welke plek?

Gemeenschap/ vrienden

- Welke waarden zijn belangrijk?
- Welk rol speelt gemeenschap?
- Welke rol spelen vriendschappen in geloven?
- Wat is de invloed van het sociale netwerk op het geloof?
- Hoe wordt er gekeken gemeente en gemeenschap?

Religieuze praxis in kaart brengen:

- Welke kerkdiensten / evenementen / stilteplaatsen / smallgroups bezoek je? Hoe vaak?
- Wat doe je thuis: bidden / mediteren / preken luisteren / ...?